

İslam Medeniyete Hangi Değerleri Katabilir?

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY⁹⁹

1. İnsan Kimdir, Nasıl Bir Varlıktır?

Medeniyet'in ne olduğu sorusuna geçmeden evvel medeniyeti meydana getiren insanın nasıl bir varlık olduğuna kısaca temas etmekte fayda görüyoruz:

İnsan, sosyal, manevî/spritüel, organik, yani bedenî ve ruhî ihtiyaçların ve arzuların istikamet verdiği bir varlıktır. İnsan yaratıldı mı, yoksa bitkiden, hayvandan evrimleşerek mi meydana geldi? Kavgasına girmeden onun üstün bir Bilen, Bir Yaratıcı tarafından varlıkların en üstünü olarak yaratıldığı kanaatindeyiz. Bu bakımdan onun arzuları ve ihtiyaçları, mutlaka yüksek bir gayeye yöneltilmelidir. O, mahiyeti itibarıyla melekelerden yücedir. O, “âlem-i suğrâ” yani evrenin küçük bir kopyasıdır.

Kur'an'a göre insanın iki büyük yönü vardır: İnsanı asıl bir varlık olarak gösteren *şereflik yönü*. Birinci yöne itibar etmediği zaman onun sefaleti, ızdırabı ve seviyesiz bir hayatı içindeki *trajik yönü* (Tin:95/4-5) ortaya çıkar. İlk yönü ile insan “*Eşref-i mahlûkat*” ve ahlakî varlık iken ikinci yönü ile “*Esfel-i mahlûkat*”tır, yani yaratıkların en sefili, yani hayvanî yaşayış derekesine düşer. O, aynı zamanda yeryüzünde Allah'ın halifesi yani vekilidir (Bakara:2/30). Bu yüksek pâyenin ve üstünlüğün (İsra: 17/70) kendisine verilmesinin sebebi ise bütün varlıkların/eşyanın isimlerinin ona öğretilmesi (Bakara: 2/30-34) ve onlarla ilgili kabiliyetlerle donatılmış olmasıdır.

En seviyeli hayat onun içindir, elbetteki hayatın mânâsını ve kıymetini unutmayıp onu iyi değerlendirmesi şartıyla; ama en düşük hayat da onun içindir.

Dağların yüklenmekten çekindiği emaneti, mesuliyeti sırtına almaktan endişe etmeyen insan, büyük bir mesuliyeti de beraberinde taşımaktadır. Böylece o kendisini yaşatacak ve ebedileştirecek bir hayat mücadelesinin içine girmiştir. Bu da donatılmış olduğu kabiliyetlerinin birer birer, yeri geldikçe, hayata geçirmesiyle mümkün olmaktadır. Bu ise, kuvvetli bir iman ile olacaktır ki insanın şerefliliği ve üstünlüğü bu imanda tezahür etsin. Ama bu iman, eylem ve davranışlarımızı içeren tavırlarımızla ahlakî, sosyal, siyasî, hukukî ve iktisadî işleyişlerde somutluk kazanan niyetlerimizin şekillendirdiği bir iman olacaktır. Nitekim bir hadîse göre eylemlerimiz, niyetlerimize göre değerlendirilecektir. Böylelikle bütün inançlılar sosyal ve ahlakî mesuliyet içerisinde dünyanın iyiye doğru yöneltilmesini teminat altına alabilmek için mutlaka irade ve eylem hürriyetine sahip olmalıdırlar. Dolayısıyla ihlâsla yaşanan bu iman küresel ve şahsiyetçi bir ahlak nizamının yani bir ahlak medeniyetinin bânisi ve kaynağı olacaktır.

İnsan, bir takım kabiliyetlerle donatılmış olarak dünyaya geliyor. Bu kabiliyetlerinin başında belki de onun değerlere sahip tek varlık olması ve değerleri de ihdas edebilmesidir. Bu sebeple o, değerle yaşayan ve değer koyan tek varlıktır. Onun, değerler zinciri olmaksızın yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla hem hayatını gerçekleştirmek, hem geliştirmek, hem de onu korumak için medenileşmek zorundadır. Bunun için insanın önce medenileşmenin ve değerlerle yaşamanın şuuruna ermesi, bunun yüksek imanının bir icabı olduğuna derinden inanması, iman ettiği esasların hepsinin günlük hayatta yaşanması gereğine gönülden bağlanması icab eder. Bu şuura erince onun bir başka kabiliyeti devreye girer ki bunun için bazı İslâm düşünürleri, Aristo'nun "Sosyal bir hayvan" nitelemesinden farklı olarak insanı, "*Medeniyü-t-tab*" (tabiaten medenî) olarak vasıflandırmışlardır. Çünkü İslâm imanı herkesi günlük hayatta mutlaka eylemde bulunmakla, her bir kişiyi, toplumun ve hatta dünyanın iyiye gidişini teminat altına almakla yükümlü kılmıştır. Bunu da iyiliği emir(emr-i bi'l-ma'rûf) kötülükten sakındırmakla (nehy-i an'il-münker) yapabilecektir. "Ma'rûf" ve "münker" kavramları ferdi ve toplumsal ahlakın temelidir. Biz

maruf ve münkeri Remzi Oğuz'un dediğinin aksine pozitif ilimlerden değil, metafizik kaynaklardan çıkarmaktayız, yine oradan çıkaracağız.

2. Medeniyet Nedir?

Medine kelimesinden nisbet eki ilavesiyle türetilen “medenî” kelimesi, “Medinede yani şehirde, daha geniş anlamda toplumda yaşamayı seven kimse” anlamına gelmektedir. Fakat eski adı Yesrib olan bu şehre “Medine” adının verilmesi müslümanların marifetidir. Dolayısıyla sadece şehirliyi değil müslümanların başlattığı medenileşmeyi de ifade etmektedir.

“Medeniyet” kelimesine gelince: Bizim bir kısım düşünürlerimizin de dâhil olduğu bazı erbab-ı tefekkür, medeniyeti teknolojinin ilerlemesi ve hâkim olması şeklinde kavramışlardır. Bu mânâda Akif merhum İstiklal Marşında onu kitleleri öldürmenin ve sömürgeciliğin aleti olduğu için “*Tek dişi kalmış canavar*” olarak nitelemiştir. Başka bir şiirinde ise “*Maskara mahlûk*” olarak tavsif etmiştir:

Medeniyet denilen maskara mahlûku görün,

Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!.. (3.Safahat, 2.şiir)

Medeniyet adına yok edilen çocuk kadın, erkek, genç, ihtiyar, masum kimselerin acıklı hallerini tasvir ettikten sonra Akif, medeniyeti “*vahşet*” olarak niteler:

“Medeniyet” denilen vahşete lâ’netler eder. (3.Safahat, 2.şiir)

M.Akif, Berlin’de ikibuçuk ay kaldıktan sonra çalışan Batılılar için “Garbın mücahidi”ni (Batı’nın çalışanları) tabirini kullanmıştır. Yani Batı’nın bir çalışma medeniyeti olduğunu ima etmiştir.

M.Akif’in ifade ettiği mânâda bugünkü modern medeniyet, müsbet taraflarını gölgeleyen toptur, tüfektir, nükleer silahlardır, petroldür, enerji

avcılığıdır, yangın bombalarıdır, adaletsizliktir, insan haklarını sadece “beyaz ırk” için işletmektir, geri bıraktırmış, sömürülmüş bütün toplumlarda hayatı yokluk, açlık ve sefalet içinde geçen milyonların, milyarların gözyaşları ve ızdıraplarıdır.

Medeniyet, kültür gibi, insanın ve insan zihninin şuurlu ve akli gayretleri ile ve ruhunun derinliğinden doğan bir inançla geliştirdiği küresel çapta eserler ve etkinliklerin bütünüdür, denebilir. Bu açıdan medeniyet, muhtelif toplumlarda oluşup gelişen kültürlerin küresel çapta ortak taraflarını temsil etse gerektir. Ama bunun için insanın kendi zihni ve ruhsal meleke ve kuvvetlerinin çok büyük bir imkân olduğunu fark etmesi, medeniyetlerin varlık kazanması icab eder. Bu açıdan medeniyet, kültürün ve onu meydana getiren unsurların küresel seviyeye yükselmesidir, denilebilir. Bu faaliyetler, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayarak onları huzur ve saadete ulaştırmayı hedeflemektedir.

Şimdi şu soruyu sormak gerekir: Bu refah, huzur ve mutluluk sadece 50-60 senelik bir ömre mi yöneliktir? Dinle ilgisini kesmiş bir medeniyet için elbette ki insanın mutluluğu geçici dünya hayatına müteveccihdir. Fakat gücünü ve kaynağını ilahî vahiyden alan medeniyet hareketleri, insanın saadetini aynı zamanda, bu hayatın ötesindeki bir hayatta ebedî mutluluğa ermesini hedefledikleri için onu temin edecek tedbirleri de beraberinde getirirler. Bu bakımdan insandaki ebedilik ve ölümsüzlük duygusunu geliştirerek dünyada da refah ve mutluluğa kavuşturucu tedbirlerin bütününe alırlar. Bundan dolayı medeniyet, rasyonel bir ruhsal yükselişin bilinçli seyri olmakla beraber, en azından insanları, M. Akif’in tabiriyle, “*nefs-i emmâre hizasında*”ki duyguların baskısından kurtarıp onları, “*nefs-i levvâme*” seviyesine, yani hareketlerinin hepsini ve duygularını sorguya, muhasebeye çekebilecek seviyeye getirme gayretlerinin tamamıdır da. İnsanın manen daha ileriye gitmesi demek, onun “*İnsan-ı kâmil*” mertebesine yükselme cehdini ifade eder.

3. Neden Yeni Bir Medeniyete İhtiyaç Duyuluyor?

Yukarıda tavsif etmeye çalıştığımız bugünkü makbul ve modern medeniyet- bir takım müsbet niteliklerine rağmen- baş döndürücü hızla gelişen teknolojinin verdiği saldırganlıkla kendisini rakipsiz, her şeye muktedir gören, belli hedeflere göre hareket eden, zirveye çıkmakta olan bir ahlaksızlıkla kendini beğenmişliğin verdiği ölçsüz bir gururla vahşi bir gaddarlığın birleşmesinden kuvvet alan ve herkese tepeden bakan bir yapıya sahiptir. Bu medeniyet, genellikle menfaat hırsıyla dünyayı sömürmekten bıkmayan, verimliliğe tapınan, hedefe ulaşmak için her yanlış hareketi meşru gören, gayri ahlakî hiçbir hareketten iğrenmeyen, her şeyi alıp satabilen bir zihniyetin meyvesidir. Batı medeniyeti ekosantrik (ekonomi merkezli), *egosantrik* (ben merkezli), *etnosantrik* (İrk merkezli), tabir-i câiz ise *emposantrik* (sömürme merkezli) ve *seksosantrik* (seks merkezli) özelliklere sahip bir medeniyettir. Tekelci bir anlayışla işlemektedir. Kendisinden başka medeniyetlere hayat hakkı tanımak istemeyen, diğerlerinin yaşama hakkını itibar etmeyen, kendi varlığını bütün dünyaya sinsi planlarla dayatan, genellikle diğer dinlere ve kültürlere kapalı bir medeniyettir. Milyonlarca insan bu medeniyetin kurbanı olmuştur ve olmaktadır. Yüzbinlerce insanı ve akıl hastalarını fırınlarda yakmakta mahzur görmeyen gayet zekice hazırlanarak mükemmelleştirilmiş modern imha tekniklerine sahip bir medeniyettir. Bundan dolayı insanlar bu medeniyetin vahşetlerinden ve ahlaksızlıklarından, adaletsizliğinden ve sömürmesinden bıkmışlardır; dolayısıyla kurtulmak istiyorlar. Bir misal vereyim: 2000 senesinde Galatasaray futbol takımı UEFA kupasını kazandığı maçta bütün Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri, hatta Avrupa'nın pek çok ülkesi İngiliz takımı Arsenal'a karşı bizim Galatasaray'ı desteklediler. Herkes kendi dinine göre dua etti, dünya Müslümanları maçtan önce hacet namazı, maçı kazandıktan sonra da şükür namazı kıldılar. Bunun sebebi, dünya toplumlarının İngiliz sömürgeciliğine karşı duyduğu ve çoğu zaman açığa vuramadığı bir kinin, bir hıncın ifadesi değil midir? Bu sebeple yeni

bir medeniyete uzun zamandır ihtiyaç duyulmaktadır. Değerlerin düşüşü ve adeta *yalama* olması, metafizik bir kaynağa dayanmayan *müeyyidesiz değerlerin* tesirsiz kalması, böyle bir ihtiyacı doğuran sebeplerdendir. Oswald Spenglerin 1932’de “Batı’nın Çöküşü” kitabını yazması bu ihtiyacın Batı’da bile duyulduğunu ifade etmiyor mu? Bu hususta bizde de çeşitli düşünürlerimiz eserler yazmışlar, fikir beyan etmişlerdir. Bunların bir kısmından daha ileride bahsedeceğiz. Medeniyetlerin de belli ömürleri vardır. Bunlar, çökerken veya batıp çıkarken küresel çapta bir değerleri devretmiş olabilirler. İnsanlığın ebedî olarak sahip olacağı değerlerin sadece eski Yunan, Roma ve günümüz Batı medeniyetlerinde mevcut olduğunu kabul etmek kadar saçma bir iddia olamaz. Bu bakımdan Batı Medeniyetinin ve onun miras aldığı kusurlarından arındırılmış yeni bir medeniyetin doğmaması yahut küllenmiş bir medeniyetin ihya olmaması için herhangi bir sebep olamaz. Aksi iddia insan aklına, imanına ve kabiliyetlerine hakaret addolunur.

4. Medeniyeti Meydana Getiren Unsurlar Nelerdir?

Medeniyet; sanıldığı gibi, ilim, edebiyat, güzel sanatlar, kültür, sanayi ve teknikten ibaret değildir. Bunlar ancak kültürün ve medenileşmenin neticeleridir, görünüşleridir. Yoksa kendisi değil. Maddî ve teknik yönden gelişen milletler topluluğu, insanî yönden medenileşmemiş olabilir.

Herhangi bir medeniyetin hakiki değerini, meydana getirdiği ilim, teknik sanat ve kültür eserlerinden tam olarak anlayamayız.

Onu ancak çeşitli eserlere sinmiş olan dünyagörüşünden, insana verdiği değerden, insana ve hayata çizdiği hedeflerden, yeni bilgi ve varlık anlayışından anlayabiliriz. O halde önce şunları bilmek lâzım geliyor: Bir medeniyet hayatı nasıl anlıyor? Ruha, maddeye ne gözle bakıyor? Dünyayı nasıl bir gözle görüyor? İnsan denen ilâhî varlığı hangi mevkiye oturtuyor? İnsanı madde dünyasına mahkûm mu ediyor? Ona hangi hedefleri gösteriyor? Onun gayretini, emeğini

nereye yöneltiyor? Savaşının, acısının, ızdırabının, yorgunluğunun karşılığı olarak insana ne veriyor?

Üzerine medeniyetin bina edildiği inançların ve düşüncelerin esasları nelerdir? Mutlu bir hayat yaşaması için insana verdiği manevî terbiye nedir? İnsanın ruhî ve zihnî hayatını meydana getiren esasları neye göre tesbit ediyor? Hangi içtimaî hayat tarzını getirmiştir? İnsanın diğer insanlarla, toplumlarıyla ve devletle olan alâkasını nasıl ayarlamaktadır? İnsanın ailesi, komşusu ve arkadaşları ile olan ilgileri hangi istikamete ve hangi esaslar üzerine kurulmuştur? Bütün bunlar ahlaka, topluma, devlete, hukuka ait birçok meselelerle ilgili sorulardır.

Bu sorulara dayanarak bir medeniyeti meydana getirecek unsurları şöylece tespit edebiliriz:

- Her şeyden önce manevî dünyası çok zengin bir insan anlayışı ile onun sahip olduğu çok derin ve samimi bir İMAN,
- Bu imanın kaynağı ve gayesi olarak dinamik bir Allah anlayışı,
- Bu imana dayalı bir dünyagörüşü. Bu dünyagörüşünün kaynaklık ettiği yüksek bir Dil ve yüksek bir KÜLTÜR,
- Bu imana ve dünya görüşüne bağlı yaşanan yüksek bir değerler ve AHLAK nizamı,
- Kafalarda ve kalplerde köklü bir inkılap ve dönüşüm fikri,
- Ruhun ebediliği fikri ile birlikte ruh-beden ve ahiret-dünya bütünlüğü inancı,
- İrade, azim ve bunların hür tecellisi,
- Köklü bir Bilgi ve bilim anlayışı,
- Dinamik bir insan anlayışı ile insana ve hayata çizdiği hedeflerle bir çalışma dünyası,

- Çok yönlü işleyebilen iman nuruyla aydınlanmış bir Akıl,
- Kafa gibi kalbe de değerini verecek ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir kavrayış,
- Sağlam bir aile yapısı ve ona dayanan çoğulcu bir toplumsal yapı,
- Temel kavramların teşekkülü ve bilimsel zihniyetin gelişip temessül edilmesi,
- İman, akıl ve dünya görüşü çerçevesinde fertlere verdiği terbiye ve kazandırdığı davranışlar,
- İçtimaî, iktisadî, hukukî ve fikrî nizam,
- Metafizik bir ürperti, varoluş ruhu ve yükselme şuuru,
- Bilimin, bilginin ve ahlakî değerlerin istikametinde pratiğe dökülmesi veya teknolojiye dönüşmesi, bunların küreselleşmesi,
- Bütün bu şartları göz önüne alıp bunları bir medeniyet kurmak için gerçekleştirecek bir *üstün müdahaleci yahut bir baş, bir LİDER*. Buna bağlı olarak bir inkılâb ve onunla ilgili muhafazakârlık.

5. Medeniyetin Vücut Bulması

Yukarıda ifadeye çalıştığımız medeniyetin kurucu esasları, esasında onun karmaşık bir mirasa dayandığını gösterir. Ama o, sadece bir ölçüye ve tek bir ilkeye dayanmadığı gibi, tek ilke ve idealle de vücut bulmamaktadır. Medeniyet bir ırka, bir bölgeye, bir kıtaya has olamaz. Gökalp'in dediği gibi zenciler de medeniyet kurabilir, başka ırklar da. Her kıtada, her millette ve her zaman ve mekânda medeniyet teşekkül edebilir.

Medeniyetin vücut bulabilmesi, insanlığın muhtelif topluluklarına has yeşerme imkânına sahip olduğu kültürlerinin buluştuğu her mekânda mümkün olabilir. Bunun için önce insanın yukarıda ifade ettiğimiz gibi, temel bir imana

sahip olması, onun çevresinde hem şuurlaşması, hem de medenîleşme azmi içinde olması lâzımdır. Bu temel imandan yayılan merkezî inançların iman kümeleri meydana getirmesiyle teşekkül eden üstün, kapsamlı kültür topluluğu medeniyeti inşa edebilir.

Esasen medeniyeti meydana getiren kuvvet, her ferdin *medeniyü-t-tab'* olması sebebiyle tezahür etmeye hazır bir kabiliyet olarak fertlerde ve fertlerden oluşan her toplumda kuvve halinde mevcuttur. Mühim olan bu kuvveyi fiile döndürmektir. Bu nasıl olacak? Kuvveden fiile geçebilmek için bu gücün beslenmesi, önündeki engellerin kaldırılması ve tahrik edilmesi lâzımdır. Bu da derin ve sarsılmaz bir imana sahip olmakla ve onu eyleme koymakla mümkün olabilir. Halkımızın sıkça kullandığı bir tabir var: "*Ayrıntı kabarmak*." Halkımız bunu öfkelenme manasına kullanmakta ise de, fertlerin ayrıntının kabardığı zamanlar olduğu gibi toplumların ve hatta insanlığın da ayrıntılarının kabardığını da ifade edebilir. Hayatta insan faaliyetlerinin normalin çok üzerine çıktığı zamanlar olur. İçindeki kabiliyet, kalplerdeki iman gücü, dünyadaki çeşitli sarsıntılar, ferdi toplumları sarsar canlandırır, kabiliyetlerini aşacak duruma getirir, önceden imkânsız gibi görünen şeyler birdenbire gerçekleşir. Kabaran ayrıntıdan yağın ayrılması gibi, ortaya harikulade sonuçlar çıkar. Buna herkes şaşırır. Hatta halkımız bu harikulâdeliği anlatmak için "*Olmaz olmaz, deme, olmaz olmaz*." tabirini kullanmaktadır.

Böylelikle milletleri derinden sarsarak silkinmesine yol açıp onu ideale doğru sevk edecek olan milletteki "*Ruh-i millî*"yi yahut "*mahiyet-i ruhiye*"yi fiile çevirip hayata geçiren iman gücü, kendisini göstermeye başlar. Bu derinden sarsılmanın uyandırdığı ve derinden hareketlendirdiği milletin ruhsal uyanışı, hayata dinamizmini kazandıran kuvvet olarak belirecektir. Bu bağlanıştaki yüksek coşku, iman bütünlüğü, onun doğurduğu irade ve azim, bunun millette gördüğü alaka ve yaygınlık, büyük ehemmiyeti haizdir. Zira imanın ışığında oluşup gelişen dünya görüşü ile diriliş ruhu, onun şekillendirdiği talepler ve

bunların fiile dökülmesi dış dünyanın kuruluşunu başlatır. Dış dünyanın kuruluşunda ve gelişmesinde millî kültür rol oynadığı gibi bunun gerisinde din ve dinden doğan itikat, tarihî seyir, değerler ve gelenekler de, medeniyeti kurma coşkusunu doğuran ve besleyen unsurlardır. Bağlanılan imanın samimiyeti ve derinliği nispetinde yaşanan değerler, millet hayatına hâkim olacak ve onu yönlendirip şekillendirecektir ki zemin hazırlanmış olsun. Sonraki medeniyetlerin böyle meydana geldiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

Bir medeniyet, ahlaki iman ve kültür unsurları üzerinden küreselleştirirken kültürü de ahlaklaştırmelidir ki ahlak nizamına yaslanan hakiki medeniyet zuhur edebilsin.

Tarih boyunca, ilk insandan beri dinlerin, insan kafasında beliren çeşitli sorulara çözüm getiren cevaplar verdiği bilinmektedir. Dinin, ruhun bekası problemini kendine göre çözerek, insandaki **ebedîlik duygusunu**, yok olmamak arzusunu tatmin ettiği de biliniyor. Bu ebedîlik duygusu ve ona dinin getirdiği çözüm, önce insan cemiyetlerinin teşekkülünde ve onlar kanalıyla medeniyetlerin meydana gelişinde büyük bir amil olmuştur.

Bilhassa ilahî yüksek dinlerin ortaya çıkışı veya herhangi bir inanç sisteminin zuhuru, daima yeni bir dünya görüşünün, yeni bir kültür hayatının, yeni bir bilim ve bilgi anlayışının, dolayısıyla bunlara dayanan yeni bir medeniyetin yaratılmasına yol açmıştır. Çünkü inanç sistemleri, zihniyetlerin ve kalplerin muhtevasını, inançları değiştirmiş, yüksek ahlaki hedef alan toplumlar yaratmayı başarmıştır. Bunlara paralel olarak ilahî dinler, insanların bilhassa maddî ihtiyaçlarını karşılayan bilim, bilgi ve teknoloji hayatının gelişmesini teşvik etmiş, inananları bu konularda daima cesaretlendirmiştir. Bunun yanında dinler, edebi eserlere kaynak olmuş, hukuk, felsefe ve sanatı geliştirmiş, iktisadî ve ticari faaliyetleri artırmış, vatan ve milliyet duygularının doğmasına, ilerle-

mesine yol açmıştır. Böylelikle yeni kültür ve medeniyet eserlerinin ortaya çıkmasına fırsat ve ortam hazırlamıştır. Din kadar hayatın her köşesine, her alanına ve günlük yaşayışa tesir eden bir başka müessese yoktur, dersek yanlış söylemiş olmayız. Tarih ve diğer bazı ilimler (Sosyoloji, Dinler Tarihi vb.) bunun belgeleriyle doludur.

Dinler daima yeni bir dünyagörüşü, yeni bir hayat tarzı, yeni bir kültür dünyası yaratırken medeniyetler, yeni bir din ortaya çıkarmamışlardır. Meselâ Yunan medeniyeti ve düşüncesi, genellikle, mitolojik görüşlere dayanır, maddî hazları öne çıkarır. Ruhun ebediyetine inanan düşünür azdır, ahiret fikri yoktur. Yaratıcı bir Allah inancından mahrumdur. Hayatları ahlaki zaafarla doludur. Hatta Halikarnas Balıkcısı'nın 1959'da Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bit yazıya itibar edilirse, eski Yunan ordusundaki askerlerin ve hatta Yunan filozoflarının çoğunun eşcinsel olduklarını kabul etmek gerekir. Nietzsche gibi düşünürsek, Batı düşüncesi, Sokrat'tan itibaren çöküş halindedir, dememiz lâzımdır. Bu medeniyetin insana verdiği değer çok noksandır, o da filozofların eserlerinde kalmıştır.

Roma medeniyeti de gelişmiş hukukuna rağmen benzer zaafardan dolayı inkıraza uğradı. Bu iki medeniyetin inkırazı bu yokluklar yüzündendir. Maddeci hayat tarzının hâkim olmasının yıkıcı tesirleri, giderek artmış, toplumda yaygınlaşmıştır. Görenlerin hâlâ yüzlerini kızartan Pompei harabeleri Roma medeniyetinin hangi hayat tarzına dayandığını göstermeye yetse gerektir. Roma medeniyetinin o ihtişamlı denilen hukuku bile onu bilinen akıbetinden kurtaramamıştır. Batı medeniyeti de seks medeniyeti olmaya en büyük aday olarak Roma medeniyetinin yolundan gitmektedir.

Hâlbuki hakiki medenileştiriciler, eski medeniyetlilerin aksine, kendilerinde ne kadar iyileştirici unsur varsa onları, ayırım yapmaksızın insanlığın emrine vermişlerdir, vermektedirler. Bunlar yerine göre şahsiyetlerini de feda etmekten çekinmemişlerdir.

Şu halde denebilir ki bir medeniyet, insanların sadece ferdî ahlak ve inançlarını göstermez; aynı zamanda bunların ötesinde insanlık için bir takım hedefler de gösterir, göstermelidir. Hayatı da bu hedefler etrafında düzenlemelidir.. Bilhassa ilahi dinler bu gayeye hizmet etmişler ve hepsi de insanlığın durumu hakkında yeni yorumlar katmışlar, insanlığını kültürel kazançlarını artırmışlardır. Bu bakımdan ilâhî dinler, özellikle İslâmiyet, büyük medeniyetlerin kaynağı ve kurucusu olmuşlardır.

6. İslâm ve Medeniyet

A. Hz. Âdem ve Medeniyet: İslâm Medeniyeti aslında, insanın medenîleşmesi ve hürleşmesi ile yani “*Kâlû belâ*” da başladı. Ne oldu da “*Kâlû belâ*” da başladı diyoruz? Allah ruhları yaratıp onları huzuruna topladığında “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sordu. Ruhların bir kısmı “Evet” diye müspet cevap verdiler, ikinci defa sorunca bir kısmı “hayır” diye menfî cevap verdiler. Allah “Ben sizin Rab’binizim, sizi ben yarattım, emirlerime uymak zorundasınız.” diyebilirdi. Böyle demedi, insanlara seçme hürriyeti tanıdı. Daha doğrusu *insanların irade beyanında bulunmalarını istedi*. Hürriyet ve irade insanın medeniyet kurmasının olmazsa olmaz şartlarından. Nitekim başka bir ayette Allah “*Kâlû Belâ*” da insanları kendi beyanlarına şahit tuttuğunu bildiriyor (A’raf:7/172). Ayrıca Kur’an- Kerîm’de de birkaç yerde “*Hak geldi, isteyen inansın, isteyen inkâr etsin*” (Kehf,18/29) denilerek insan fiillerini seçmede serbest bırakıldığı haber veriliyor.

Medenîleşmenin başlangıcı bu seçme hürriyetini kullanmak ve kuralların bütününe uymaya alışmaktır. İşte cevabını “evet” demişken “hayır, “hayır” demişken “evet” e çevirebilmek, Yüce Yaratıcının karşısında fikir değiştirebilmek yahut fikrinde ısrar edebilmek gibi iradeyi ve düşünmeyi ve ifade hürriyetini gerektiren hallerin zuhurundan dolayı insanın hürleşmesi ve medenîleşmesi, o dönemden bu tarafa devam edip gelmektedir. İnsan yeter ki bu kurallara

uymanın, sorumluluğunun şuuruna varsın. Kurallara uymamak, aynı zamanda bir karşı koymanın, bir direnmenin ve belki de bir bozulmanın başlangıcıdır.

Diğer taraftan kurallara, kanunlara uymayan, sorumluluğunun şuurunda olmayanların yaptığı yanlışlar ilk medenileşmenin geriye gitmesini başlatmıştır. Mesela Hz.Âdem'in kendi nesilleriyle kurduğu medenî toplumda kuralı çiğneyip nefesine uyarak kardeşini öldüren Kabil, gerilemenin ve bozulmanın, medenilikten çıkmanın başlangıcı sayılmalıdır. Bu, insanın, tıpkı Hz.Âdem ve Havva'nın sorumluluklarını unutarak kuralı çiğnemeleri gibi, ikazlara rağmen insanın ne kadar bozulabileceğini ortaya koyar. Allah başka bir ayette şirk koşma ve benzer günahların çabuk bozulma olduğunu haber veriyor (A'raf:7/190-191).

Zaten insan bozulmaya ve bozuk iken düzelmeye müsaittir. Nitekim Hz.Nuh'un karısı ve oğlunun biri, O'nun peygamberliğine inanmamışlardır. Bunun gibi Hz.İbrahim'in babası, oğlunun doğru yoluna karşı çıkmış, Hz.Lût'un eşi inkârcılarla beraber kocasının peygamberliğine inanmamış, İsrail oğulları, kendilerini Firavun'un zulmünden kurtaran Hz.Musa'ya ve kardeşi Harun'un inandığı Allah'a bağlanmışken Samirî'nin altından döktüğü buzağıya tapmaya başlamışlar, oniki havariden birisi Hz.İsa'ya ihanet ederek onun gizlendiği yeri haber vermiş, Hz.Peygamber'in amcası Ebu Leheb, İslam'ın ve yeğenin en büyük düşmanı olmuştur. Örnekler çoğaltılabilir. Bütün bunlar, insanın çok çabuk bozulabildiğini ve medenîlikten hızla uzaklaşabildiğini gösterir.

Bu münasebetle şunu da belirtmek de fayda var. İnsanın kalp ve ruh dengesi bu kadar çabuk bozulmaya müsait olduğu için Allah, Miraç'ta önce günde elli vakit namaz kılmayı emretmişti. Bu insanların günde en az elli defa nefesine uyabileceğini ve günah dünyasına dönerek bozulabileceğini ifade eder. Sonra namazın beş vakte indirilmesi, bu hakikati değiştirmez. Eğer beş vakit namaz hakkıyla kılınırsa elli vakit namaz kılmanın manevî tesiri kadar tesir eder ve insanı bozulmaktan kurtarır.

B. İlk Dil: Allah ilk insanı özel olarak yaratmıştır. Akıl Allah'ın bir nurudur. O akıl vahiy nuruyla yıkanınca nur olur, ama yine de hatadan salim değildir. Nitekim Hz.Âdem vahiy almasına ve ikaz edilmesine rağmen yasak ağaca yaklaşmakta hata etmiştir. Ona ESMÂ'yı yani varlıkların isimlerini öğretmiş, o da bu bilgileri nurlu akılla öğrenmiş ve hayatta kullanmıştır. Meleklerle bu isimleri sorduğu zaman onlar, varlıkların isimlerini bilememişlerdir. Hz.Âdem'in "Esmâ"yı öğrenmesi demek, onun kâinat hakkında bilgili hale getirilmesi demektir. "Esmâ"yı öğrenmesi demek, DİL'in teşekkül etmesi ve Hz.Âdem'in zengin bir dile sahip olması demektir. Hatta bu münasebetle Alman filozofu Leibniz'in dediği gibi, diğer dillerin de Allah'ın bildirdiği bu dillerden türediğini söylemek yanlış olmasa gerekir. Bununla beraber kavramlar teşekkül ediyor ve edebiyat gelişiyor; Kültürün teşekkülü de bu andan itibaren başlamıştır. Daha sonra sahifeler yerine sırasıyla Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an gönderilmiştir. Bunların yorumlarından yeni edebiyat türleri, sanatlar ve yeni bilim dalları gelişmiştir.

C. İlk Medeniyet: İlk Medeniyet, Hz.Âdem'in ailesi ve çocukları ile kurduğu medeniyettir ki buna "*Müsbet Medeniyet*" demek yanlış olmaz. Bu medeniyet "Kâlû Belâ"da insanların Allah ile yaptıkları ahitleşmeye uygun yaşamakla kurulmuştur. Ama sonraları bu ahdini bozan kişilerin, kavimlerin ve kendilerini "en büyük tanrı" ilan eden despotların geliştirmeye çalıştıkları faaliyetlere dayanan medeniyetlere ise "Uygarlık" veya "*Menfi Medeniyet*" ifadesini kullanmak daha doğru olur. Nitekim Allah Meryem suresinde bir kısım peygamberleri ve onların nesillerini zikrederek onların ayetler okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapandıklarını haber veriyor. Sonra da onların peşinden öyle bir nesil geldi ki bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular, bundan dolayı ileride sapıklıklarının cezasını çekeceklerdir."(Meryem: 19/58-59) demek ki menfi medeniyet önceden verilen söze uygun yaşamayıp sapıklık peşinde koşanların meydan getirdikleri medeniyetlerdir.

D. İlk Yazı Ne Zaman: Bu münasebetle şu hususa da işaret edelim: Yazının Sümerler devrinde keşfedildiği söylenir, durur. Eğer öyleyse Âdem, Şit, İbrahim peygamberlere ve diğerlerine gelen sayfeleri kim okudu, kim yaydı? Musa Peygambere Tur dağında emirlerin levhalar halinde verildiği Kur'an'da bildiriliyor. Eğer o zamanlar yazı ve okuma yoksa bu levhaları, mukaddes metinleri, kitapları, kimler okudu, kimler anladı, kimler yorumlar yaptı? Bu sebeple, ilk insanın yaratılmış Hz.Âdem olduğuna inanıyorsak o dönemlerden itibaren yazının da, okumanın da bilindiğini kabul etmek mecburiyeti ortaya çıkar.

Yine ilk insanın Hz. Âdem olduğuna inanıyorsak, Allah'ın insana "kalemle bilmediğini öğrettiğini"(Alak: 96/4) söylemesinin derin bir manası olması gerekir. "Kalem" le öğrettiğine göre mutlaka yazının ilk insandan bilinir olması icap eder.

E. Kültür Nedir: Bize göre kültür, insanın kazandığı İman ve dünyaya bakış açısından varlıklara, kâinata, dünyamıza, hayata ve olaylara birer *mana vermesi ve onlara anlam yüklemesi veya anlam kazandırmasıdır*. Bu anlam çerçevesinde eşyaya şekil verir, buradan ihtiyaçları karşılayacak teknik ve teknoloji doğar ve gelişir.

Allah insanları yarattı ama onları dünyanın ortasında kendi başına bırakmadı. "İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"(*Kıyamet:75/36*) Başıboş bırakılan insan her zaman hata yapabilir, yanlış yapabilir, girdiği doğru yoldan sapabilir. Bu sebeple Allah sık sık peygamberler göndermiş, onlara verdiği bilgileri yenilemiş, o bilgilerin kullanılmasını da zaman zaman öğretmiş, onları eğitmiştir. Bu sebeple İdris peygamberin hem terzilerin pîri, hem felsefî düşüncenin üstadı sayıldığı bazı Osmanlı kaynaklarının ona dayanarak felsefî düşüncüyü temellendirdikleri mesela Taşköprüzade Ahmed Efendi'nin "Mevzuât'ül-Ulûm" ve Nev'î Efendi'nin "Netayic'ül-Ulûm" adlı kitaplarında görülmektedir. Kendisinin pek yetmiş civarında dil bildiği rivayet edilmiştir.

Allah Nuh peygambere gemi yapma tekniğini öğretmiştir. Öyle ki yaptığı gemi, o dönemde inanan bütün insanları içine alabildiği gibi, her canlı türünden de birer çift hayvanı içine alabilmiştir. Hem de tufan başlayıp sular dağları kapladığı zaman bu gemi, Kur'an'ın tabiriyle "Dağlar gibi dalgalar"a(Hud: 11/42) dayanabilmiştir. Davud peygambere demirin kullanımındaki incelikleri, oğlu Süleyman Peygambere camdan havuzlar yapmayı, diğer canlıların dillerini, bizim peygamberimize de ticaretin incelikleriyle emanetin, emniyetin temsilciliğini öğretmiştir. Hatta Zülkarneyn'nin Ye'cüc ile Me'cüc kavimlerinin belalarından kurtarmak için iki dağın arasında önce demirden set çekmiş, sonra da bu demir kütleyi eritememeleri için demiri bir ateş koru haline getirince erimiş bakır getirtip üzerine dökmüştür (Kehf: 18/95-96-97). Dağların arasına böyle büyük bir set yapması da o zamanlar teknolojinin ne kadar ileri olduğunu ve teknolojilerin kaynağının nereden geldiğini gösterse gerektir. Bu bilginin kaynağı da Hz.Âdem'e öğretilen "isimler" ve onların genişletilerek yeniden anlatılması ve öğretilerek uygulamaya konulmasıdır.

Buna ilaveten cennette Hz.Âdem ile eşinin yasak meyveyi, ikaza rağmen yemeleri, sonra da af dilemeleri, böylece Allah'ın onların aklına hitap ederek hatalarını anlatması, onları kurallara alıştırmayı, eğitmesi aynı istikamette yorumlanabilir. Hz. Âdem'in böylelikle nefsinin, şeytanın iğvalarının ve içgüdülerinin üstüne çıkarak imanın emrine girmesi, insanlığı aydınlatan bir iman medeniyetinin başlangıcıdır. Burada yasaklanan bilgi ağacının meyveleridir. Aksine sonsuz mülk edinme hırsını temsil eden ağaca yaklaşılması yasaklanmıştır.

Esasen cennette yasağın konulması, insanın bir takım kurallar ve değerler içinde yaşaması icap ettiğini gösterir. Medeniyet aynı zamanda bir kurallar ve değerler bütünü değil midir? İnsan ve Müslüman olarak yaşamak ilâhî kurallara göre yaşamak değil midir? Kâinatın özeti olan bu küçük kâinatın hayat nizamı

kaidelerle düzene konulmuştur. Ebedî ve ilahi kurallara teslimiyetle yaşamak derin bir sorumluluk içinde yaşamaktır. Kanun ve kaide tanımayanlar ne insan, ne de medenî olabilirler. Bu bakımda ahlak timsali olmak, ahlaklı şahsiyetlerden oluşan bir toplum meydana getirmek, bir ahlak medeniyeti kurmak demektir. Buna göre *ilk medeniyet*, Prof.Dr.Yılmaz Özakpınar'la birlikte diyebiliriz ki, *Allah'ın medeniyetidir*. İman nuruyla aydınlanmış bir akla sahip insanlığın bidayeti bir ahlak medeniyetidir, bir vahşet ve cehalet “uygarlığı” değil, kitabî bir medeniyettir. Akıl, iman nuruyla aydınlanmazsa, Descartes'in “Ahlak Üzerine Mektuplar” eserinde Seneca'nın “Mesut Hayat” adlı eserini tanıtırken Seneca'nın bazı hakikatleri göremeyen akli için dediği gibi “*müşrik akıl*” olur, yani şirk koşan bir akıl olur, birçok hakikati göremez, dolayısıyla bedenî arzularının emrine girer. Bundan dolayı bazı Batı filozofları akli, içgüdülerin esaretinden kurtarmaya çalışmışlardır.

İnsanlığın ilk hali vahşet midir? Yoksa medeniyet midir? Eğer vahşet ise, insanın halife olmasının ve Hz.Âdem'e suhuf(Kitap sahifeleri halinde emir ve yasaklayıcı kurallar mecmuası) verilmesinin ve esma'nın/varlıkların öğretilmesinin hiçbir manası kalmaz. Bu anlamda *insanlık hakiki medeniyetten medeniyetsizliğe ve ahlaksızlığa doğru gerileme gösterdiği zamanlarda yeni peygamberler gönderilmiştir. Peygamberlerin gelişleri aslında gerileyen medeniyetleri tekrar mecrasına oturtmayı hedeflemektir*. Yoksa bu kadar peygamber boşuna mı gönderilmiştir? Elbette ki gerileyen medeniyetleri yenilemek yeni ilerleme yolları açmak için onlar gelmişlerdir. Elbette ki yeni kurallara uymayıp nefesine ve içgüdülerine uyararak yoldan sapan kavimlerin doğru yola yönlendirilip gerçek medeniyeti yeniden inşası için gönderilmişlerdir. Bu bakımdan diyebiliriz ki peygamberler, insanlığa, insanlara, toplumlara ve medeniyetlere insanî, ahlaki ve toplumsal ölçüleri kazandırmışlar; insanları ve insanlığı uyandırmışlar; haksızlığa karşı mücadeleyi öğretmişler; ezilenlerin hamisi olmuşlardır. Nemrutlarla, Firavunlarla ve benzerleri ilahlık taslayan despotlarla, onların zulümleriyle mücadele edenler,

onların zulüm idarelerini yıkanlar, toplumları hür iradelerine kavuşturup esaretten kurtaranlar peygamberlerdir.

İslâm toplumu ve medeniyeti, aslında evvela Hz.Peygamberin kalbinde ve kafasında tasarım olarak kurulmuştur. Sonra 23 senelik dönemde günlük hayatta sünnetle, hadisle uygulanarak medeniyet, esas rayına Kâinatın Efendisi(SAV) tarafından oturtulmuştur.

7. İslâm Hangi Değerleri Getirdi?

A. Değer Nedir: Önce değer ne olduğuna dair birkaç söz söyleyelim. “Değer” denilen kavramın ontolojik (varlıkla, toplumla ilgili), bilgi ile ve ahlakla ilgili boyutları var. Bu bakımdan o, değişik şekillerde tarif edilmektedir. Mesela Hilmi Ziya Ülken, değeri, “fiillerimizin yöneldiği gaye” olarak tanımlıyor. Bu tanım doğru görülebilir, ama bize göre değeri tam ifade etmiyor. Mesela bir soyguncunun, bir katilin de fiillerinin bir gayesi vardır. Bu gaye değer olmamalı. Çünkü hem kötülükten alıkoymuyor, hem de insanlara zarar veriyor. Bir başka tarif ise “olguya karşı insanın aldığı bir tavır” şeklindedir. Bu tanım da kapsamlı görünmüyor, yanlışlardan alıkoymucu görünmüyor. Aslında bu tarif zihniyetin tarifi sayılır. Bu bakımdan değeri “insanları kötülüklerden ve hatta günahattan alıkoyan inançlardır” diye tarif etmek daha doğru olacaktır. Çünkü değerler inançlara dayanır. Meselâ “Ben inanıyorum ki arkadaşım yalan söylemez.” demek, onun bütün zaman ve mekânlar boyunca yalan söylemeyeceğine inanmaktayım demektir ki bu da devamlılık ifade eden sübjektif bir haldir.

Değerler, zaman ve mekân üstü metafizik bir kaynaktan gelirse o değerler de mekân ve zaman üstü olacağı için daha devamlı ve daha tatminkâr olur. İktisadî değerler, maddî değerlerdir. Bunlar insanları belli bir süre için tatmin edebilirler. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği değerleri gibi değerler, daha çok devletleri ve siyasî hayatı ilgilendirir. Onlara uymayanlara karşı

uygulanacak müeyyide siyasî veya iktisadîdir. İktisadî yaptırım uygulanan bir ülkeye açıktan silah satmak yasaksa da yasağı koyan büyük ülkelerin büyük şirketleri, bu yasağı el altından delmeye devam ediyorlar. Böyle bir müeyyide ne fayda getirecek ki? Hâlbuki dinî, manevî değerlerde müeyyide önce kalbîdir, vicdanîdir, ilahî menşelidir. Dünyada ve ahirette verilecek cezalar vardır. Bunlara derinden inanan mümin, samimi ve köklü imanının desteğiyle kendisini kötülükten ve günah işlemekten alıkoyacaktır. Bunlara sahte iman ile bağlanırsa, yıllarca hapisshanede yatsa da kötülük işlemekten vazgeçmez. Bunun günlük hayatta pek çok örneğini hepimiz görmekteyiz. Dolayısıyla kalıcı değerler, insanları daha çok uygulamaya sevk eder. Çünkü müeyyidesi daha güçlü ve daha işlevseldir. İslâmiyetin getirdiği değerler, böylesi değerlerdir. Bunların pek çoğu evrensel çapta olup her toplumda ve kişide geçerli olabilir.

B. İslâm'ın Geldiği Ortam: İslâmiyet, insanın değerinin kaybolduğu, kadınların sadece zevk ve eğlence vasıtası olarak görüldüğü, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, zevkçi/hedonist hayat anlayışının toplumlarda üstün geldiği, anarşinin her yerde egemen olduğu, himayesiz kimselerin kardeşleri tarafından bile tepelendiği, dolayısıyla insanın ruhen alçalarak Kur'an'ın tabiriyle “*esfel-i sâfilîn*”e (aşağıların aşağısına) düştüğü, kalplerin ve kafaların putlarla ve şirkle dolduğu insanların ruhen bunaldığı bir dönemde ortaya çıktı. Bu dönemde eski medeniyetler yıkılmaya yüz tutmuştu, maddeci anlayış yahut Akif merhumun “Bir Gece” şiirinde çok güzel tasvir ettiği o vahşet veya *dördüncü cahiliye çağı*, her tarafta kol gezmekte idi.

Bu hayat tarzına karşı, İslâm'ın getirdiği ve toplumlara hakim kıldığı hayat tarzı ve medenileştirici yönü, Mehmed Akif'in şu mısralarında dahi ifade edilmiştir:

Alalim neş 'et-i İslâm 'a(İslâm 'ı doğuşuna) yakın bir devri:

O ne dehşetli terakki, o ne müthiş sür 'at!

Öyle bir harika gösterdi mi insaniyet?

...

Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını,

Sonra hâlik tanıyan bir sürü vahşi yığıcı;

Nasıl olmuş da, otuz yılda bin senelik

Bir terakki ile dünyaya kesilmiş mâlik?

Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyet, o kemal,

Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhal?

M.Akif bundan sonra bu medeniyetin bazı mahsullerini sıralayarak onların kaynağını İslâm olarak tespit eder:

Nasıl olmuş da zuhur eyleyivermiş Siddîk (Hz.Ebubekir)

Nereden gelmiş o Haydardaki irfan-ı amik (Hz.Ali 'deki o derin irfan, ilim nereden gelmiş?)

Önce dehşetli zıppırken nasıl olmuş da, Ömer;

Sonra bir adle sarılmış ki: Değil kâr-ı beşer.(2. Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde adlı şiirin son kısmı)

C. İslâm'ın Getirdiği Bir Kısım Değerler: İslâm'ın alternatif bir medeniyetin kuruluşunda hangi değerlerle katkıda bulunabileceği meselesine gelince:

İslâm'ın getirdiği değerler saymakla bitmediği için onlardan bazılarına işaret etmek mümkündür. Bu değerler, ahlaki, hukukî, kültürel, tarihî, sosyal,

estetik, iktisadî ve sıhî mahiyette olup hepsi de metafizik kaynaklıdır. Dolayısıyla şu değerler metafiziktir, şunlar, şunlar değildir, demek isabetli olmaz:

Yukarıda kısa da olsa tasvire çalıştığımız ortamda İslâmiyet evvela yeni bir iman, yeni bir dünya görüşü, yeni bir aşk ve heyecan getirdi. Önce insanların ruhlarını, kalplerini ve kafalarını aydınlattı. Bu aydınlanma ilk “OKU” (Alak:96/1) emriyle başladı. Bu emirle okumanın, yazmanın düşünmenin, araştırmanın önü açılarak aydınlanma hızlandırıldı. Bu aydınlanma, ruhun ve aklın iman nuruyla ve ilahî mesajlarla yıkanmasıyla gelişti, yaygınlaştı.

D. Batı Aydınlanması ve İslâmî Aydınlanma: İslâm’ın getirdiği aydınlanma, 18. asır Batı aydınlanmasından farklıdır. Zira Batı aydınlanması, bütün dinî inanışlara, bütün geleneklere, her türlü metafiziğe ve manevî değerlere karşı çıkan, onların yıkılması için savaştan ateist, maddeci ve natüralist, baskıcı, dayatmacı bir aydınlanmadır.

Ferdin tek başına aklıyla eylemlerine karar vermesini esas alır ve bireyin üzerinde herhangi bir otorite tanımaz. Kişi aklının hâkimiyeti ile her türlü otoriteden kurtulmayı temele alır. Tabîî aklı putlaştırır.

İslâm aydınlanması, bütün dinî inançlara saygı gösteren, İslâm’a karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunmayıp ona saygılı olan bütün inançlara ve düşüncelere saygıyla yaklaşan, bilimle dini bağdaştıran, kafaların ve kalplerin ihtiyacını birlikte karşılayan, putperestliği kökünden yıkan bir aydınlanmadır. İslâmî aydınlanma, kalbin ilahî nur ile aydınlanmasıyla başlar. Akıl aslında Allah’ın bir nurudur. Bir de iman ve vahiy nuruyla yıkanır ise nur üstüne nur olur. Bu aklın bilme gücü daha kuvvetlidir, maddî ve sırf biyolojik aklın göremediği şeyleri görür, “müşrik akıl” olmaktan kurtulur. İslâmî aydınlanmada mümin, bilgiye kalbiyle iştirak eder. Bilgi ile inanma ve amel/eylem bir bütünlük kazanır. Katedrallere karanlık yapısına nazaran Müslümanların camileri ne kadar aydınlık ve nurlu ise İslâm Medeniyeti de diğer medeniyetlere nazaran o kadar aydınlık, nurlu ve feyizlidir.

-İslâm'ın insanlığa ve medeniyetlere kazandırdığı en büyük değer, bizzat İslâm'ın kendisidir, yani sulh, BARIŞ'tır. Çünkü "İslâm" kelimesi, zaten SEVGİ, barış, huzur, teslimiyet, selamet, güvenlik demektir. İslâm sevgi dinidir. Bütün varlıklara, her çeşit yaratığa yönelik sevgiyi emreden bir dindir. İslâm, selamı selamlaşmayı, insanlar arasında yaygınlaştırdı; "Selam" selamet, huzur, güven ve sevgi kaynağıdır. Selamın kendisi ve kaynağı bizzat Allah'tır. Allah ile Hz. Peygamber arasında özel bir muhabbet vardır. Bu sebeple

"Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl,

Muhabbetsiz Muhammed'den ne hâsıl?" denilmiştir.

Hatta bizim büyük mutasavvıf şairimiz Yunus Emre, dünyaya sevgi için geldiğini, davâ, iddia ve kavga için gelmediğini, yaratılanları Yaradan'dan dolayı sevdiğini ifade eder:

Ben gelmedim davi/dâvâ için

Benim işim sevi/sevgi için

Aşkın yeri gönüllerdir,

Gönüller yapmaya geldim.

Böyle bir sevginin temelde yer almasından dolayı Hz. Peygamber, İslâm dünyasında ve Osmanlılarda hem ontolojik sebep, hem ahlaki sebep, hem estetik, hem de amelî sebep kabul edilmiştir.

Her peygamber kavmine peygamber olarak geldiği zaman ilk sözü, "Ben size gönderilmiş emin(güvenilir) bir elçiyim" şeklinde emniyet veren bir söz olmuştur. Bunun gibi Hz. Peygamber'in lâkabı da vahiy gelmezden çok evvel "*Güvenilir Muhammed*" (Muhammed'ül-Emîn) diye tescil edilmişti.

İslâm barış dini olduğu için Müslümanlar harp meydanında barış teklif etmeden hiçbir savaşa girmemişlerdir. Mustafa Kemal'in "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözü boşuna söylenmemiştir. Osmanlı padişahları da aynı sünneti devam ettirmişlerdir. Bu barış ve sükûn anlayışına paralel olarak af, merhamet, şefkat, sevgi ve takva gibi değerler de beraberinde gelmiştir.

- İslâm, barışın, sevginin, merhametin ve affin hakikî kaynağı olarak *dinamik bir Allah anlayışı* getirdi. Kur'an'da bildirildiği gibi "O, her an bir iş'tedir"(Rahman:55/29). Çünkü Allah, çalışmaya hiç ihtiyacı olmadığı halde her an yeni bir şey yaratmakta, kâinatı, evreni ve evrendeki varlıkları her an yenilemekte onları değişime ve dönüşüme tabi tutmaktadır. Descartes'in tabiriyle Allah "*devamlı yaratma*"(création continuée) halindedir. Diyebiliriz ki Allah, kâinat nizamını her an yenilemektedir. Filozof Leibniz'le beraber "Tanrı, Ezelî ahenk(Harmonie préétablie) için saati bir defa kurmuş, bir daha kurmamıştır. O, kendi kendine işler durur." diyemeyiz. Çünkü böyle bir Tanrı, Aristo'nun Tanrısı gibi "ununu eleyip eleğini asmış", hiç bir şeye müdahale gücü olmayan, yalnızlıktan sıkılan bir Tanrı'dır. Hâlbuki Allah gerçekten her an boş durmamakta her an bir şey yaratmakta, her an her şeyi kontrol edebilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'da insanı her fırsatta çalışmaya adeta zorlamakta ve zerre kadar emeğinin boşa gitmeyeceğinin aksine kat kat ödüllendirileceğinin garantisini vermektedir. Merhum Mehmed Akif, Allah'ın çalışkanlığını, hiç ihtiyacı olmadığı halde her an yeni bir şey yarattığını şu beyitte çok güzel ifade etmektedir:

Mâsivâ(Allah 'tan başka her şey) *bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile!*

Bak tecelli eyliyor, bin şe'n-i gûnâgün ile(binbir olayla)

-Bu anlayışa paralel olarak da İslâm, çok *dinamik bir insan anlayışı* getirdi. "İnsan için çalıştığından başka bir şey yoktur."(Necm:53/39-40) İlkesini hâkim kıldı. "İşçinin alınının teri kurumadan emeğinin karşılığının verilmesi" prensibini getirdi ve hayata geçirdi. Yine Mehmed Akif, insanın bu dinamizmini şu beytinde çok güzel anlatmıştır:

Esirindir tabiat, dest-i teshîrindedir eşya(varlıklar sihirli ellerindedir.)

Senin ahkâmının mahkumudur; münkadıdır(boyun eğicisidir), *bütün dünya!*..

– İslâm, ruhları karanlıktan, kafalarını ve kalplerini şirkin, putperestliğin esaretinden ve hurafelerden boşaltıp gönüllerini insan ve Allah sevgiyle doldurdu, İnsanları ümitsizlikten, kimsesizlikten, ilgisizlikten çıkarıp onlara sönmez bir iman ve ümit bahşetti. İslâm kendi hümanist anlayışı ile dünyada bir kişi üşüyorsa ben de üşümeliyim, bir kişi aç ise ben de aç kalabilmeliyim, şuurunu yerleştirdi. Oruç ibadetinin hedeflerinden biri bu değil midir? Evrensellik bu değil midir? İslâm haksızlığa, zulme, vahşete son verdi. İnsanlara akrabasının, annesi ve babasının aleyhine de doğruyu söylemesini emretti. Kabilelerden, Bizans'tan, İran'dan ve başka kanallardan sızan kötülükler artık İslam toplumunda zemin bulamaz oldu.

– Ruhlarda ve zihniyetlerde köklü bir İNKILÂP yaptı. Aklı, doğru çalışmasını önleyen sakat zihniyetlerden, körü körüne bağlanılan yanlış geleneklerden ve hurafelerden kurtardı.

– İslâmî esaslarla uyum içinde olan her İYİ'nin peşinden koşulmasını emretti. “*Emr-i b'il-ma'rûf nehy-i an'il-münker*”i toplumsal kontrolün garantisi olarak ahlaki bir yükümlülük haline getirdi. En yüksek ahlakı fiilen temsil eden Hz. Peygamber'i insanlara en büyük ahlaki örnek olarak gösterdi.

– Maddî güzelliğe itibar edilmesini, fakat manevî ve İslâmî ilkelere aykırı olmayan güzelliklerin, soyut güzelliklere ağırlık verilmesinin yolunu açarak soyut sanatın da gelişmesini sağladı. Ayrıca Kur'an'da tabiattaki yaratılış güzelliklerine dikkat çekerek bunların anlamlandırılmasını istedi.

– Allah'ın insanların suretlerine değil kalplerine baktığını söyleyerek kalplerin günah kirlerinden arındırılmasını esas aldı. Zanla ve dedikodu ile

hareket edilmesini, ölmüş kardeşinin etini yemeye benzeterek bunların terk edilmesini emretti.

– Geçmişteki toplumların ve şahısların hatalarını, yanlış davranışlarını, mantıksız ve mesnetsiz, zararlı geleneklerini eleştirmeyi öğretti.

– Hayata iyimser bakmayı öğretti, kötümserliğin “*isli bir camdan bakar gibi hayata bakmanın*” nasıl yanıltıcı olduğunu gösterdi.

– İdeal ile gerçekliği, olanla olması gerekeni/ahlakı, nazariye ile pratiği, iman ile eylemi, realite ile vahiy esaslarının bağlantısını tatbikî olarak sağlam kurdu ve öylece işlemlerini sağladı.

– *Adalet*’i mülkün, toplumun ve devletin temeli yaptı. Hâkimin karşısında bir Müslümanla bir gayri Müslim’i, padişahla herhangi birisini eşitledi. Hz. Ömer bu evrensel adaletin timsali oldu. Yine M.Akif’e müracaat edersek onun “Kocakarı ile Hz. Ömer” başlıklı şiirinde onun hayata geçirdiği peygamber sünnetinin inceliğini şöyle ifade ettiğini görürüz:

Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırsa bir koyunu,

Gider de adl-i ilâhî sorar Ömer’den onu

Evet, Dicle kenarında bir koyunun kurt tarafından aşırılmasından koyunun emniyetini sağlayamadığı için halife sorumlu tutulacaktır.

– Kadın erkek her mümine bilimi, bilgi edinmeyi, bütün kâinattaki varlıkları, olayları bilimsel olarak araştırmayı şart koştu. Bilime hikmet ve ahlak kattı. Yirminci asır ortalarında B.Russell gibi bir filozof, bilimin yüksek gücünün insanlığı yok etmede kullanılmaması için (Mesela atom bombasının insanları toptan imha için kullanılması gibi) hikmet ve ahlakın bilime hâkim olmasını istemekte idi.

- İslâm, geçim için meşru yollardan çalışmayı ibadet saydı.
- İnsanın hem iç dünyasına açılıp kendi davranışlarının muhasebesini yapmasını ve kendini sorgulamasını şart koştu.
- İnsanların topluma, insanlığa, tabiata ve bütün kâinata açılmasını temin etti.
- Bilenlerle bilmeyenlerin mukayese edilemeyeceğini öğreterek bilimin ve bilimsel zihniyetin kapılarını ardına kadar açtı.
- İnsanları fâni varlıklara tapmaktan, malın-mülkün esaretinden, içgüdü-lerin hâkimiyetinden kurtardığı için mala ve servete tapma hırsını kırdı.
- Ahlakın küllî kanunlarını koydu ve yerleştirdi. “Kendin için istediğini başkaları için de istemedikçe Müslüman olunamayacağını” ilan etti. Yunus Emre’nin ifadesiyle “*Sen sana ne sanırsan ayruğa da onu san*” evrensel kanununu kalplere ve zihinlere kazıdı.
- Arzuların baskısına, nefsin zorlamalarına direnmeyi ve isyan etmeyi, Nureddin Topçu’nun tabiriyle “*İsyan ahlaki*” haline getirdi, hayat kaynağı olarak gösterdi.
- İnsanlara dünyanın fâniliğini öğretti. Ölümsüzlüğü dünyada aramanın ve ona sınıksıkı sarılmanın sakıncalarını öğretti. “Ölümün ebedî hayata bir geçiş, sevgiliye bir kavuşma olduğunu söyleyerek ölüm korkusunu yenmenin yolunu açtı. Ebediliğin dünyada çalışmayla kazanılabileceğini hafızalara yerleştirdi. Şairin “*Heykel destek üstünde benim ruhum desteksiz*” dediği gibi ruhun da kendi gıdasına ihtiyacı olduğunu, onu gıdasız bırakmanın büyük zararlarını gösterdi.
- Ahiret ve ebedî hayatı tanıttı, ona inandırdı. Dünya ve ahiret dengesini kurdu ve korudu. Böylece hayata bir denge felsefesini hâkim kıldı.

– Dünyada her varlığın, insanın bilgisi ve saadeti için birer vasıtadan ibaret olduğunu ortaya koydu. İnsanı ve onun maddî-manevî ihtiyaçlarını merkez alarak tam bir “insancıl anlayış”(hümanist) geliştirdi. İnsan değerini, dünyada başka bir benzeri olmayacak şekilde “*Bir insanı haksız yere öldürmenin bütün insanları öldürmek, bir insanı hayata kavuşturmanın bütün insanları diriltmek gibi olduğu*”(Mâide:5/32) hükmüne dayandırdı.

– Allah önünde bütün insanların “*Bir tarağın dişleri gibi eşit olduğu*” şeklindeki eşitlik anlayışını, ibadetlerde Allah’ın huzurunda camide ve diğer ibadetlerde devlet başkanı ile herhangi bir müslümanın farkı olmadığını uygulayarak gösterdi ve göstermektedir.

– İnsana, inanç, fikir ve söz hürriyeti tanıdı; insanları araştırmaya ve düşünmeye teşvik etti.

– “*Dinde zorlama yoktur*”(Bakara:2/256), “*Senin dinin sana, benim dinim bana*” (Kâfirun suresi:109/6) ilkelerini hayata geçirdi. İnanmayı ve din değiştirmeyi insanların kendi bilgileri, akılları ve iradeleriyle alacakları kararlara bağladı. Sosyal ve siyasî hayata demokratik bir tavır kazandırdı. Fikir ayrılıklarını rahmet olarak nitelendirdi, yeni ve farklı fikirlere sevap verileceğini bildirdi.

– Eğitimin, sosyal paylaşmanın, devlet idaresinin bütün kurumlarını tesis edip müesseseleştirdi.

– İslâmiyet, dünyada mesut olmanın ilk şartı olarak, Allah’a imanı ve bağlılığı koydu. İslâm, Doğuda putperestlik ve Hıristiyanlıkla bozulan madde-ruh dengesini yeniden tesis etti. İlim ile din, dünya ile ahiret aynı derecede önem kazandı. Bilim ile dini düşman kardeşler olmaktan çıkardı. Bunların aynı anda insan zihninde mütemmim esaslar olarak bir arada bulunabileceğini fiilen öğretti.

– İnsana en yüksek gayeyi çizdi: “*İnsan-ı kâmil*” mertebesine ulaşmak. Bu yüksek gaye, diğerlerine örnek olmanın, nefsanî arzularını kontrol altına alarak kalbi ve ruhu saflaştırma hareketinin yolunu açtı. Buradan İslâm tasavvufu doğdu. İnsanlara en üstün hayat tarzını haber verdi. Varlıklara, tabiata, âleme, insanlara ve cemiyetlere hangi gözle bakılacağını tatbikî olarak gösterdi.

– İnsanın hak ve hürriyetlerini hem verdi, hem de zedelenmesini önleyerek korudu. “*Kul Hakkı*”, devlet hakkı, yetim ve yoksul hakkı yemenin nasıl bir günah olduğunu, kişi ile bizzat helalleşmeyince Allah’ın “*kul hakkı yeme*” günahını affetmeyeceğini, affetmenin hakkının, hakkı yenen kişiye verildiğini bildirdi. Buradan, günümüzde de bütün canlılığını koruyan “*Helalleşme müessesesi*” doğdu ve yayıldı. Bunlar toplumsal ve evrensel barışın dinamikleri oldu.

– Adaleti mülkün, hayatın ve saadetin temeli olarak aldı. İnsanı mesul tuttu. Ona yüklediği vazifeler ve sorumluluklar için gereken gücün kalbinde, ruhunda ve kafasında mevcut olduğunu öğretti. Böylece *imanlı, bilgili, hikmetli ve hamleci yeni insan modelini getirdi*. Yani insanı yeniden keşfetti. “*İyilikte yarışın*” emriyle inananları büyük hayır ve eğitim kurumlarını kurup geliştirmeye yöneltti. Bin küsur senelik ömre sahip vakıflar ve benzeri kurumlar böyle doğdu, bu ruh ve şuur ile işledi. Meselâ bir “*Ahilik*” kurumu ve benzerleri, böyle bir inancın eseridir. İnananları dünyada iyi bir nam bırakmaya ve sonsuz saadete yöneltti. Ona yeni mesajı ile toplumu, dünyayı düzeltme ve insanlığı aydınlatma vazifesini yükledi.

8. İslâm Medeniyetinin Bazı “Değer”li Meyveleri:

İslâm’ın getirdiği yüksek hayat prensiplerinin tatbikinde bu tatbikattan büyük bir medeniyetin doğmasında, yukarıda bahsedilen esaslar medeniyet

özellikleri olarak rol oynamakla beraber aşağıda işaret edilen kurucu sebeplerin ön planda olduğunu söylemek daha doğru olur:

– İslâm, bizzat kendi dünya görüşünün ve hayata geçirdiği değerlerin hayat bulması ile çok yüksek bir medeniyet meydana getirmiştir. O, insanlığa yeni bir tebliğ, yeni bir rehber ve yeni bir aydınlık olmuştur. İslâmiyet tarihte parlak bir medeniyet kurdu ise; bu, getirdiği değerler sistemini, ruh-beden, ahiret dengesini medeniyete temel alması sayesinde mümkün olmuştur. O, bazı dinler gibi, ne hayatı küçümsemiş, ne dünyayı inkâr etmiş, ne maddeyi inkâr ederek tabiat bilimlerinin gelişmesini engellemiş, ne başka inanışlara saygısızlık yapmıştır. Aksine O daima hayatı bütün acı ve tatlı tarafları ile olduğu gibi kabul etmeyi, tabiat olaylarının araştırılmasını daima teşvik etmiştir. Bunların yanında İslâm'ın düşmanları ile bile sık sık ittifak yapmış, sulh ve sükûnu daima üstün tutmuştur. Saldırı ve tecavüz olmadıkça savaş açmamıştır. Milletlerarası münasebetlerin görüşmeler ve müzakerelerle halledilmesini tercih ve tavsiye etmiştir.

– Başka topluluklara etki yaptığı gibi etki de almıştır. Kendinden önceki devletlerin, medeniyetlerin siyasî, askerî, idarî, malî tecrübelerinden daima istifade etmiş, kendi ilkelerinden ve tecrübelerinden de başkalarının faydalanmasına kapılarını ardına kadar açık tutmuştur.

– “*Selam*” Allah'ın isimlerinden biridir. Huzur, emniyet ve barışı ifade eder. Aynı zamanda cennet ehlinin kullandıkları bir kardeşlik mesajıdır. Allah Kur'an'da “*Selam verene daha güzeli ile karşılık verilmesini*”(Nisa:4/86), “*Selam verene 'siz Müslüman değilsiniz, demeyiniz*” (Nisa:4/94) buyurdu. Hz. Peygamber de Müminlere selamı aralarında yaymalarını tavsiye etti. Bu anlayış ve iman, asırlarca Müslümanlar ve gayri Müslimler arasında kaynaşmayı sağladı. Uzun süreli barışlı hayatların kaynağı budur. Çünkü böylece kalplerine kaynaşmasını, yüzlerin tebessüm etmesini, gönüldeki kırgınlıkların sevgiye dönüşmesini sağladı.

– Ezilenlerin, fakirlerin, çalışanların, yetimlerin, yoksulların, aç ve açıkta kalanların, kimsesizlerin, kadınların, çocukların haklarını iade etti ve onları koruyucu tedbirler getirdi. “*Komşusu açken ölenin sorumlusunun varlıklı komşu olduğunu*” ilan etti. Buradan “*komşu hakkı müessese*”si teşekkül etti. Bu müessese, fıkıh mezheplerinin toplum hayatını düzenlemede esas konularından biri oldu. Bundan dolayı “Zahiriye” mezhebinin kurucusu İbn Hazm, “*Bir mahallede bir kimse açlıktan ölürsa*” bundan bütün mahalleliyi sorumlu tuttu.

– İslâm, insanlara “iç huzuru” kazandırarak hayatın acılarına tahammül ve sabır ideolojisi verdi.

– Zekât ibadeti müessese haline geldi. Bu sırf maddî bir değer olan ve “*malın kırı*” kabul edilen zekât ile kazanç, manevî bir değer kazandı: İslâm, insanların kazancında fakirlerin *hakkı olduğunu* ilan ederek varlıklı Müslümanları kârdan değil, sermayeden maddî fedakârlığa alıştırdı. Çünkü Türkçe deyimiyile “*Mal canın yongasıdır.*” Herkesin kazancı, canı gibi kıymetlidir. Böylece bu sonu gelmez mal hırsını kırdı. Malı serveti kalbine değil, bankaya bağlamayı öğretti. Ticareti meşru kıldı ama haksız kazanca ve insanları sömürme vasıtası kılınan faize karşı hem ahlaki, hem iktisadî, hem de siyasî savaş açtı. Böylece tefecilerin elinde ihtiyaç sahiplerinin ezilmesini önlemeyi hedefledi.

– İnançlarının, bilgilerinin ahlaki olarak günlük hayata yansımaları sağladı.

– Bu sebeple öğretime ve eğitime ilk günden itibaren büyük yer ve önem verdi. Kemal mertebesine erişmiş yeni nesiller yetiştirdi. Okuryazar harp esirlerini müminlere öğretmen tayin etti. Faydasız, lüzumsuz, zararlı bilgilere değil, ahlaklı davranışa dönüşebilen, insana maddî ve manevî tatmin veren bilgilerin ve bilimlerin revaç bulmasını temin etti.

– İslâmî inançların ve değerlerin hâkim olduğu coğrafyalarda ırk mücadeleleri, sınıf kavgaları, kölelik, insanların sömürülmesi gibi olumsuzluklar görülmedi. Meselâ Hz. Peygamber’in müezzini Habeşli bir zenci idi.

– Müminlerin günlerini ve hayatlarını muntazam ibadetlerle düzene koydu: Beş vakit namazla günün, Cuma namazı ile haftanın, oruç ile senenin ve hac ile bütün bir ömrün zaman olarak değerlendirilmesini sağladı; bu zaman dilimlerini tabir caiz ise İslamlaştırdı. Böylece bir müminin bir gününü nasıl planlaması ve nasıl yaşaması gerektiğini uygulamalı olarak ortaya koydu.

– İnananları “kardeşleştirdi”(Muâhât), sevgi ve paylaşma bağlarıyla onları birbirine bağladı, maldan, mülkten feda edebilmeyi öğretti, bunu kurumlaştırdı. Hareket ve davranışlarına düzen ve disiplin getirdi. Tarihin, toplumların ve dünyanın en büyük toplumsal, ahlaki ve hukukî *dönüşümünü* gerçekleştirdi. Böylece tarihin en büyük manevî ve maddî devrimini hayata geçirdi.

– İslâm, insanları ve milletleri eşit saydı; idaresi altındaki her dinden ve millettten kimselere eşit yükselme imkânı verdi. İslâmiyet’e ve insanlığa hizmet yarışında en samimi, en çalışkan ve en cesur olana üstünlük tanıdı. Ayrılıkları kaldırıp tevhit anlayışı etrafında birlik ve kardeşlik yollarını açtı.

– Gayri Müslimlere, kendi dindaşları arasındayken bile bulamadıkları bir güven ve huzuru temin etti. Gayri Müslim ilim ve fikir adamlarının rahat çalışmalarına ve buluşlarıyla, telif ve tercüme eserleriyle İslâm medeniyetine katkıda bulunmalarını sağladı.

– İslâm Medeniyetinin tekçi ve tekelci bir medeniyet olmadığını gösterdi. Zira İslâm Medeniyeti camiası ve özellikle Türkler, kurdukları veya mensubu olduğu medeniyetlerde sadece ehl-i kitaba değil, aynı zamanda Budistlere, Hindulara ve diğerlerine de aynı hakları tanımışlar onu dışlamamışlar ve inanç baskısı uygulamamışlardır. Nitekim Endülüs’te Yahudiler ve

Hristiyanlar huzur içinde yaşadıkları gibi, Emevî ve Abbasî dönemlerinde de ehl-i kitaba hakları verilerek eski putperest kavimlerin kültür mirası da korunmuş, Selçuklu-Osmanlı Türklerinin himayesi ile de günümüze kadar ulaşmıştır.

– Müspet bilimlerdeki ilerlemeler, 10-13. asır ortalarına kadar üç yüz elli senelik dönem, batılı bilim tarihçisi George Sarton tarafından “İslam Asırları” olarak değerlendirilmiş, bu ilim ve fikir hareketi Avrupa’da Rönesans’ın doğmasında büyük rol oynamıştır. Bu müsamahakâr anlayış tatbik edilmeseydi, Yunan, İran ve Hint’ten gelen kültürel miras tercüme edilmez, tetkik edilmez ve korunmazdı. Hatta bilim tarihçisi ve filozof Alexandre Koyré’nin dediğine göre Müslüman filozoflar olmasaydı Lâtinler Yunancayı bildikleri halde Eflatun’un ve Aristo’nun eserlerini ve fikirlerini hiç anlayamayacaklardı. Çünkü ona göre, Latinler ne felsefe biliyorlardı, ne de bu hamuleye/bilgi birikimine sahiptiler. Yeni bir sentez halinde Avrupa bunları tanıyamazdı.

– Tabiat bilimlerinin ve genel olarak bilimlerin, bunlara bağlı olarak tefekkürün, bilhassa felsefi tefekkürün gelişmesini, her alanda büyük bilimsel araştırmaların yapılmasını, yeni bilim dallarının doğmasını, bunlara bağlı olarak bilgi teorilerinin ve yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

– Büyük hukuk sistemlerinin, hukuk okullarının ve ayrı ayrı yorumlar getiren büyük hukuk mezheplerinin doğmasına hatta İmam Şeybanî gibi büyük hukukçular sayesinde devletler hukukunun doğmasına yol açmıştır. Rahmetli Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, İmam-ı A’zam Ebu Hanife’yi dünyanın üç büyük hukukçusu arasında saymaktadır.

– Kavmiyetçiliğin, aşiret kavgalarının, bedeviliğin üstüne çıkılarak ayrı dilleri, renkleri ve kültürleri tahrip etmeden ortak noktalarda ve inançlarda kabilelerin çatışmalarına son vermiş, onları kalben ve fiilen birleştirmiş, vahdetin

kurulmasını sağlamıştır. Bunun örnekleri Arap yarımadasında görüldüğü gibi, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde de görülmüştür.

– Çalışanların emeğinin karşılığını “*alın terleri kurumadan*” almalarını sağladı. Paylaşma’yı öğretti ve uygulattı. Tabir-i caiz ise adeta bir “çalışma medeniyeti” ve “şahsiyet medeniyeti” kurdu.

– Böylelikle kısa zamanda parlayan İslâm Medeniyetin de fazilet, takva, iffet, emanet ruhu, ahlâklı yaşayış, ve adalet hâkim oldu. Bu medeniyetin insana verdiği değer, diğer milletlerin medenileşmesine yardım etti. Halk ruh-beden, dünya-ahiret dengesini daha iyi kurdu ve gözetti. Ferdî ve sosyal güvenlik tesis edildi. Böylece ruhlar, tatmin yoluna girdi. Kalpler büyük ölçüde huzura kavuştu. Haset, fesat, zayıfı ezmek, eğlence, fakiri sömürme azaldı. Neticede İslâmî daireye giren her millette eski putperest değerlerin yerine yeni değerler yerleşmeye başladı. Âlemde eşi görülmemiş, çok parlak ve ihtişamlı, manevî yönü ağır basan bir medeniyet kuruldu ve bu medeniyet “*Ten*” medeniyeti olmaktan çok bir “Ruh” ve “İnsan” medeniyeti oldu.

– Kur’an’daki tek bir kavramı yani “Hayrât” kavramını ihtiva eden “Hayır /iyilik yapmakta yarışınız.”(Bakara:2/148, Maide:5/48) ayeti, koskoca bir medeniyetin ve vakıflara dayanan köklü ve yüce bir medeniyetin gerçekleşmesini sağlamıştır.

9. İslâm Medeniyetini Meydana Getiren Başlıca Sebepler:

İslâm Medeniyetini meydana getiren sebepler muhtelif olmakla birlikte yukarıdaki fikirler çerçevesinde İslâm Medeniyetini doğuran sebeplere bir göz atalım:

A. Dinî ve Ahlakî Sebep: İslâm inancı, amelî veahlaki bir imandır. Bu inanç ve amel, insana yeni bir dünya görüşü, hayata bakış açısı vermiştir. Gayeyi göstermiş, metodunu öğretmiştir. İnsanlara maddeten ve bilhassa manen

yükselme hedefi göstererek kendi tabiatını ve dış tabiatı aşırp “beşer“likten “insan”lığa yükselme imkânı vermesi, kazandırdığı yeni değerlerin başında ahlaki değerlerin yer alması, ahlaklı ve temiz bireylerden kurulu temiz bir toplum yaratma gayreti çok önemli hususlardır.

B. Hukukî-Kanunî Sebep: Bu sebep, ferdin ve cemiyetin işlerini, yaşayışını düzenleyen esasları içine alan sebeptir. O, fert ve cemiyeti düzene koyar ve bu düzenin devamını sağlar. Onların maddî ve manevî ihtiyaçlarını daima göz önünde bulundurur. Ferdi fikrî, iradî ve vicdanî yönden terbiye eder. Mutlak adalet, hürriyet, eşitlik, iyilik dairesinde yardımlaşma, bu sebebin esaslarını teşkil eder. İnsanların ve toplumların emniyetini sağlamak, haklarını vermek ve korumak, onları çirğnetmemek için hukukî ve kanunî tanzimleri ihtiva etmek için bu sebep de zarurîdir.

C. Tarihî ve Kültürel Sebep: İslâmiyet’in doğuşundan itibaren, diğer ilahî dinlerin varlığını kabul etmesi, Hıristiyan ve Yahudileri “Ehl-i Kitap” sayması, onlarla iman esaslarında birleşmesi, onların hak ve hürriyetlerini vermesi ve koruması, onlara saygıyı emretmesi, onlarla iyi münasebetler kurmayı tavsiye etmesi, böylece onların kendi kültürleriyle ve gelenekleriyle bu açık, büyük medeniyete katkıda bulunmalarını sağlaması, bu sebebin gerekçeleridir.

D. İnsanî ve Evrenselci Sebep: Araplardan başka diğer milletlerin bu hal-kaya girmelerini intaç eden, dolayısıyla aynı şartlarda hizmet verme imkânına kavuşturan, her milletin kendi kültürlerine göre katkılarına kapılarını açan, onları Allah’ın rızası için hayırda yarışmaya sokan, farklı milletlerin farklı algılamalarla ve kültürlerle İslam’a yeni yorumlar getirmelerine kapı açan, “Akıl”ı farklı şekillerde kullanabilmelerini sağlayan sebeptir.

E. Bilimsel ve Fikrî Sebep: Dilin, kavramların ve bunlara bağlı olarak edebiyatın, düşüncenin, bilimsel araştırmaların gelişmesi, yeni bilim dallarının ve onlara ait kavramların teşekkül etmesi ile fikir hayatının gelişmesi, bir medeniyet bütünlüğü halinde ortaya çıkmasını da gerekli kılan sebeptir.

F. Teknolojik ve Sanat Sebebi: Bilimsel bilginin insanların ihtiyacını karşılamak gayesiyle günlük hayatta geçerli olacak şekilde tekniğı ve sanat hayatının da gelişerek canlılık kazanması neticesini doğuran sebep. Yalnız burada Batı'da teknolojinin değer yaratması anlayışına karşı insanı üstünlüğünü koruyarak teknolojinin insanın esir olmasını önleyen bir sebeptir. Tekniğı, teknolojiyi ve makineyi insanın emrine verme sebebi.

G. Siyasî Sebep: İslâm devletinin Medine'de kurulması, zamanla bunun bir imparatorluğa dönüşerek Müslüman milletleri içine alması neticesinde yeni bir medeniyetin kurulmasının şuurunun kuvvetlenerek bu emelin gerçeğeşmesine yol açması.

Bütün bunların temelinde *değişme, toplumu ve insanlığı dönüştürme*, yeni bir dünya ve yepyeni, özgün bir medeniyet kurma azmi, iradesi ve imanı yatmaktadır. Bunun kökünde Ra'd suresinin 11. ayetinin meali yatmaktadır. O ayette Allah, bir kavmin kendilerindeki özellikleri deęiřtirmediķe, onlarda bulunanları değiştirmeyeceğini haber veriyor. Demek ki toplumsal ve küresel değişim, önce insanların kalplerinde ve kafalarındaki değişimle başlamaktadır. Bu da ferdin kendi arzusuna ve iradesinin kuvvetine bağlıdır. Yani hiç kimsenin kalbi ve zihniyeti kendisi istemediķe değiştirilemez. Dolayısıyla İslam medeniyeti bu değişme, değiştirme ve yenileme ruhunun eseridir. Öte yandan bireysel, toplumsal ve küresel dönüşümün, oluşumun, değişimin adı "*sünnet*"tir. Değişimi, oluşumu, dönüşümü, yorumu, yenileşmeyi, farklı olmayı ve farklı yaşamayı bütün boyutlarıyla sünnet temsil etti ve etmektedir. Bu manada ilke olarak vahyin uygulaması, yorumu ve pratik hayata geçirilmesi hadisesi olarak İslam Medeniyeti, Sünnetin mahsulüdür. Burada

Hız. Peygamberin şahsiyeti, kurucu ve uygulayarak belirleyici rolü daima ön plandadır.

10. İslâm Medeniyetinin Akıbeti ve Günümüz Şartları:

İslâm Medeniyeti, önce doğuda Emevîler döneminde gelişmeye devam etti, sonra Abbasîler döneminde parladı, daha sonra bu parlaklık Endülüs'ü aydınlattı. Doğuda ise İslâm Medeniyetinin bir bölümü olarak Selçuklu medeniyeti parladı. Onun akabinde Osmanlı Medeniyeti parladı. Selçuklu devletinin yıkılmasıyla birikimini Osmanlı'ya miras bırakarak çekildi. Osmanlı devletinin sahneden çekilmesiyle Osmanlı İslam medeniyeti de karardı.

Bu kadar hayatta her zaman uygulanabilecek verimli değerleri getirmesine ve hayata geçirmesine rağmen bu yüksek medeniyet neden karardı, diye bir soru her zaman akla gelebilir. Bunun elbette birçok sebebi var. Fakat en başta gelen sebep şu olsa gerektir: İmanda, değerlere bağlanışta zaafın ortaya çıkması, birçok müminin Allah'a sahte bağlanışı, dünya şartlarının değişmesiyle kendi değerlerini küçümseme, onlara olan itimadın sarsılması, dünya ve kazanç hırsının ağır basmasıdır.

Selam-Sabah Kesilince: Bu bozulmaya bir örnek verebiliriz: Türkiye, 1968-1980 yılları arasında Marksist-Leninist hareketlerin şiddet kazandığı bir dönemdi ve bu sol hareketlere karşı sağcı ve milliyetçilerin karşı koyması, ülkeyi anarşiye, çatışmaya sürükledi. Bu çatışmalarda sağdan ve soldan otuz binden fazla genç insan, bakanlar, rektörler, dekanlar can verdi. Bu hadiselerin iyice şiddetlendiği bir sırada AP ajansı 2500'den fazla gazete, radyo ve TV aboneline şu mealde bir yorum yayımladı: Anadolu'da 1000 senedir, birliği ve kaynaşmayı sağlayan "*Selam ve selamlaşma*" terk edildiği için ülke çatışmaya ve anarşiye sürüklendi. Bu haber üzerine, bu satırların yazarı Devlet gazetesinde "*Selamün Aleyküm*" başlıklı bir yazı yazarak bu olayı ele aldı. O zaman Hacı

Bayram Camisi imamı olan zat ve başkaları bu yazıyı Cuma hutbesi olarak okudular. Demek ki değerlere olan itimat ve iman sarsılınca neticeleri tasavvur edilemeyecek kadar büyük oluyor.

Nitekim karlı bir dağda bir kuşun gagasından, mesela bir buğday tanesinin düşmesini kimse fark etmez. Fakat o tane yuvarlanarak köyleri, şehirleri basan, vadileri dolduran bir çığa sebep olduğu zaman sonucun ne denli dehşetli ve önlenemez olduğu anlaşılır.

A. İslâm Medeniyeti Çöktü mü?

Acaba İslâm medeniyeti, tamamen çöktü mü veya ortadan kalktı mı? Batı medeniyetinin ve gelişmiş sömürgeci ülkelerin baskınlığına bakarak Doğuda ve Batıda bir takım kimseler İslâm medeniyetinin tamamen yok olduğunu söylüyorsa da hakikat bundan çok farklıdır. Bizler de Müslüman olarak böyle inansak bile araştırmacı bazı batılı bilim adamları, kasıtlı olarak “*Medeniyetler Çatışması*” tezleri üretiyorlar. Sonra da bunları dünyaya yayıyorlar ki bu bile İslâm medeniyetinin çökmüş olmadığını, Batı Medeniyetinin rakibi olabilecek kadar canlı olduğunu gösteriyor. Bunu da İslâm Medeniyetinin canlanmasından korktukları için yapıyorlar. Bundan dolayı böyle düşünenler bir takım tezler ortaya atıp bir çatışma ortamı yaratma gayreti içine giriyorlar. Buna karşılık İslâm Medeniyetinin faal bir şekilde yaşadığını kabul eden araştırmacılar da az da olsa, mevcuttur. Leslie Lipson adlı araştırmacı, “Uygarlığın Ahlaki Bunalımları, çev.Jale Çam Yeşiltaş, İş Bankası yayımları, İstanbul,2000, s.125” adlı kitabında “İslâmiyet bugün halen faal olan belli başlı dört uygarlıktan en kısa olanıdır.” diye bir tespit yapıyor ve itirafta bulunuyor. İslam Medeniyetinin başka kültürlerle sızrayan “bir dinî inanç etrafında toplanmış olan bu uygarlık” olduğunu düşünen bu araştırmacı,1258 Moğol istilasından beri bu medeniyetin öncülük edecek bir merkez veya kurumdan yoksun olduğunu belirtmektedir. Leslie Lipson

İslâm Medeniyetindeki yükselme ve düşüşün amillerini araştırıyor. Onun tespitine göre İslâm'ı farklı ve hatta "eşsiz yapan özelliklerinden bu amiller çıkarılabilir. Bu da İslâm'ın ana doktrininde yatmakta olup o da şundan ibarettir. "İslâm'ın seçilmiş peygamberine ve vahiy yoluyla bildirilen iradesine tam bir teslimiyettir. Kur'an'da söylenenler, Muhammed'in değil, Allah'ın sözlerinden ibarettir, onun otoritesi en yüksek derecededir. Daha da ötesi hiç bir insan bunu değiştiremez."(s.117)Bu araştırmacıya göre İslam'ın kudreti ve zaafı bu inançlarda yatmaktadır.

B. Medeniyetler İttifakı

Bu anlayış, Batı'da bazı çevrelerde alaka gördüğü için her iki medeniyetin temsilcileri tarafından ortak toplantılar da gerçekleştirildi ve gerçekleştirilmektedir. Bilindiği gibi Hristiyan Batı Medeniyetini temsilen bu mutabakatın eş başkanı İspanya başbakanı Zapatero, İslam medeniyetini ve İslâm dünyasını temsilen de eş başkan başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'dır. 4 Mayıs 2007 günü dünya haberlerinde bildirildiğine göre Fransa cumhurbaşkanı adayı Sarkozky, Fransa'yı "İkibin yıllık Hristiyan Medeniyeti" diye tarif etmiş, Fransa'yı Hristiyan Medeniyeti ile özdeş kılmıştır. Vaktiyle Ziya Gökalp de "Türklerin beynelmileliyeti İslam Medeniyetidir" diyordu. Şimdiki Türklerin birçoğu bu söze itibar etmeyi unutmşlarsa bu, Batı Medeniyetinin seçeneksiz görülmesinden ve zihinlerimizin yıkanmış olmasındandır.

Japon asıllı ABD li düşünür **Fukuyama**, Batı Medeniyeti çökerse tarihin sonu gelir, diye dünyayı korkutmaktadır. Daha önce Hegel "Cermenlik Ruhü"nun kaybolmasının dünyanın sonunu getireceğini söylüyordu. Prusya imparatorluğunun yıkılması ile dünyanın sonu gelmediği gibi, Batı Medeniyetinin gerilemesiyle veya körelmesiyle de tarihin sonu gelmez ve gelmeyecek. Ama onun karşısında yeni bir medeniyet ihya olacak ve parlayacaktır.

C. Medeniyetlerin Ergenlik Çağı

Burada Elmalılı M.Hamdi yazır'ın bir yorumuna işaret edebiliriz. Merhum Hamdi Yazır şu mealde konuşuyor: İnsanları 14-15 yaşlarında ergenlik çağına ermeleri gibi, İslâm Medeniyeti de 14-15.asırlarında yeniden parlamaya başlayacak; tıpkı Batı Medeniyetinin milâdî 14-15.yaşlarında parlamaya başladığı gibi. İslâm'ın 14-15 asırları, yaşamakta olduğumuz ve yaşayacağımız asırlardır. Yeter ki bu yüksek iman, irade ve şuur seviyesine yine ulaşılsın. Toplumların bir ömrü olduğu gibi medeniyetlerin de birer ömrü olduğu kabul edilirse, Batı medeniyetine yeni rakipler çıkabilir. Medeniyetlerin ömrü, onu yaratan imanın geriliminin ve aşkının zayıflamasıyla veya kuvvetlenmesiyle mütenasiptir/doğru orantılıdır.

Bu yeni medeniyeti, Çin'in sağlayacağı gibi görüşler ileri sürülüyorsa da teknolojiye ileri gitmek medeniyet kurmak değildir. İslâm Medeniyetinin belli başlı müesseseleri küllenmiş görünse de görünmese de hâlâ işlev görmektedir.

Batı Hristiyan Medeniyeti, başka dinlere, başka inançlara ve başka etnik gruplara inanç hürriyetini hâlâ yeterince sağlayamamıştır. Her yıl milyonlarca insan sömürgecilerin sömürme hırsından dolayı açlıktan, savaşlardan, yoksulluktan ve hastalıklardan ölmekteler. Başka dinlere ve inançlara hoşgörüden bahsedilmesine rağmen Batının kedi tarihlerinde bunun örneğini görmek zor. Çünkü böyle bir örnek yoktur. 3-5 Şubat 1993 tarihleri arasında toplanan Avrupa Parlamenterler Meclisi, aldığı 16 maddelik eğitimle ilgili kararlarında başka dinlere hoşgörülü davranmak hususunda tarihte gerçekleşmiş örnek verirken sadece Endülüs Müslümanları ile Osmanlı Müslümanlarını ve devletlerinin müsamahasını örnek gösterebilmiştir. Bu da gösteriyor ki İslâm Medeniyeti, nurunu saçmaya devam ediyor. Çünkü o medeniyet tamamen sönmemiş, ocağa enerjisi fazla yeni yakıt atılmadığı için üstü küllenmiş, fakat mangala konulup da üzeri küllenen kömürün odayı ve üzerindeki suyu

ısıtmaya devam etmesi gibi İslâm Medeniyeti de etrafına ve dünyaya feyz vermeye devam etmektedir. Dolayısıyla o, bu küllenmiş halinden kurtarılmayı bekliyor.

11. İslâm Medeniyeti İhya Olabilir mi?

Bu medeniyet çökmediğine, kaybolmadığına, faaliyete devam ettiğine, ana müesseseleri kaybolmadığına göre, ihya edilebilir; belki yeniden inşası daha zordur. Ama bu bir hastayı tedavi edip ayağa kaldırmak gibi basit bir iş değildir. Aksine zahmetli bir süreç olup uzun zaman alabilir. Şartlarını da ayrıca irdelemek lâzım. Namık Kemal merhum bundan 120 sene evvel 200 senede Batı Medeniyetine yetişebileceğimizi söylüyordu. Ama dava, Batı'ya yetişip o potada erimek yani “müstağrip” olmak ve bu “müstağripler kervanı”na katılmak mıdır, yoksa onun karşısında şahsiyetli bir şekilde ona alternatif olarak yükselmek midir? Elbette ikincisidir.

İslâm Medeniyetini yenileyerek ihya etmek için evvela bir diriliş ruhu ve şuuru, bir metafizik ürperti ve derin bir bakış açısı, yeni bir bilgi ve bilim anlayışı, bir ahlak nizamı lâzımdır. Bununla beraber İslâm'ın getirdiği dünya görüşünün gelişen dünya şartlarına göre yeniden yorumlanması ve bunun felsefi bakımdan temellendirilmesi de gerekir. Bu da, sağlam İslâmî bilgiyi ve tefekkürü gerektirir. Sonra İslâm Medeniyetini geriletken muhtelif sebeplerin derinliğine ve geniş çaplı tahlili yapılarak yeni bilgi teorisi geliştirmek icap eder. Yeni bilgi teorisi (epistemoloji), ilhamını Kur'an'dan, hadisten ve İslami, millî-tarihî kültürden alan indirgemeci olmayan yeni bilim anlayışını da beraberinde getirebilmelidir. Buna ilaveten yeni bir toplum felsefesi, yeni bir iktisat görüşü, yeni bir hukuk ve yeni bir tarih anlayışı geliştirmek icap eder. Burada din, milli kültürlerle evrensel değerler silsilesi katarak yol gösterici olmalıdır.

İslam'da ilim genellikle “eşyayı olduğu gibi kavramak” şeklinde tarif edilir. Bazı mutasavvıf ve âlimlerin de “Yarabbi, bana eşyayı/varlıkları olduğu gibi göster” diye dua ettikleri biliniyor. Yeni bilim anlayışında bu nesnel tutum geliştirilerek devam ettirilmelidir. Bu nesnel bakış çerçevesinde evrene, dünyaya, topluma ve insana bakış yenilenmeli ve bunlar oldukları gibi kavranmaya çalışılmalıdır.

Bunun için bir ahlak ve çalışma seferberliği ilan edilebilir. Rahmetli Tevfik İleri, Milli Eğitim Bakanı olarak 1951'deki ahlak kongresini açarken “Bir milletin %10'u ahlaksız ise o milletin tamamının ahlaksız” sayılacağını söylemişti. Bu nokta aslında mühimdir. Dolayısıyla bu seferberliğe bütün İslâm ülkeleri ve hatta Batı ve Doğu dünyası şöyle veya böyle fiilen katılabilirler ne kadar verimli olur.

İslâm Medeniyetini İhya Davası: İslâm Medeniyetini ihya davası günümüzde bir takım Müslüman bilim ve fikir adamlarının zihinlerini en azından bir buçuk asırdan beri işgal etmektedir. Başta Namık Kemal, Ali Suavî, Tunuslu Hayreddin Paşa ve Filibeli Ahmed Hilmi, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ord. Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç gibi birçok düşünür bu konuda kafa yormuşlardır. Daha sonra Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken bu medeniyetin ihyasını İbn Haldun'da aldığı ilhamla mümkün görmektedir. (İslâm Felsefesi kitabının sonunda) Rahmetli Prof. Dr. Osman Turan zaten bunu tam manasıyla bir dâva olarak benimsemiş, “İslâm Medeniyetini İhya Dâvası” adlı yazısında Batı Medeniyetinin insanlığı mutlu edemediğini, insanlığa kan ve gözyaşı sunduğunu, böylece işlevini kaybettiği için yeni bir medeniyete ihtiyaç olduğunu söylüyor, bu başlıkta bir kitap hazırlamakta olduğunu yazıyordu. Fakat ömrü yetmedi.

Nureddin Topçu da bu mesele üzerinde etraflıca durmuştur. Necip Fazıl, Sezaî Karakoç, İsmet Özel, Nevzad Kösoğlu gibi yazar ve düşünürleri ayrıca zikretmek gerekir. Prof. Dr. Erol Güngör ise “İslâm'ın Bugünkü Meseleleri” adlı kitabında günümüz Batı Medeniyetine alternatif bir medeniyetin mutlaka

kurulmasından bahisle İslâm Medeniyetini ihya şartlarını ele almaktadır. O da meseleyi önce bir epistemoloji meselesi olarak ele alıp Batı'nın *indirgemeci bilim anlayışının* karşısına yeni bir bilgi ve bilim anlayışı geliştirmenin ipuçlarını vermektedir. Bütüncül bilgi anlayışı ile Batı'nın inkârcı ve indirgemeci bilim anlayışının aşılması gerektiğini vurgular.

Fakat Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç, “Bilgi Felsefesi” kitabında Kur’an’dan ilhamını alan yeni bir bilgi teorisi geliştirme denemesi yapmıştır. “İslâm Medeniyetinde Bilgi ve Bilim” adlı eserinde ise İslâm Medeniyetinin doğuş, gelişme ve gerileme sebepleri üzerinde felsefi ve bilimsel tahliller yapmaktadır. Öte yandan Doç. Dr. Tahsin Görgün yeni bir bilim anlayışı ve epistemoloji geliştirmek hususunda ciddi çalışmalar yapmaktadır. Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar ise bu konuda yazdığı iki kitapla “İki Medeniyet Teorisi” geliştirmiştir. Bu konu üzerinde en geniş şekilde duran Yılmaz Beydir. (Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi, Kubbealtı neş., İstanbul, 1997; İslâm Medeniyeti ve Türk kültürü, Kubbealtı Neş., İstanbul, 1997).

Prof. Dr. Teoman Duralı ise “Yeniçağ Dindışı Avrupa Medeniyetinden Çağdaş Cihanşümül İngiliz-Yahudi Medeniyetine, Dergah yay., İstanbul, 1997”; “Çağdaş Küresel Medeniyet, Dergâh yay., İstanbul, 2000” adlı eserlerinde “Dindışı” dediği Batı medeniyetinin kaynaklarını ve gelişmesini inceleyerek tenkidini yapmaktadır. Ona göre, “İşte, *Yeniçağ dindışı Batı Medeniyetiyle başlayan yepyeni dönemde ‘Ekmek’ten özge bir şeyi gereksemeyen beden ile cisme bağımlı bir var olan biçimindeki insanın beşere indirgenmiş hali baş ilke kılınmıştır*” (Çağdaş Küresel Medeniyet, s.153). Duralı, bu medeniyetin bil kuvve rakibi olarak İslâm Medeniyetini görmekte ve onun yeniden inşa edilmesini istemektedir. Bunlara Prof. Dr. Recep Şentürk’ü de ilave etmek lâzım. Çünkü o da kapalı medeniyetlere karşı “Açık Medeniyet, İstanbul, 2010” adlı eserinde açık bir medeniyet olarak “İslâm Medeniyeti”nin alternatif olarak ihyasını istemektedir.

İslâm dünyasında da bu mesele etrafında farklı çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar arasında Fas'tan Aziz Lahbâbî "Kapalıdan Açığa-Millî kültürler ve İnsanî Medeniyet (çev.B.Yediyıldız, T.Diy.Vakfı yay.1996,Ankara)", Muhammed Abid el-Câbirî, İran'dan Tabatabaî, Seyyid Hüseyin Nasr, Malezya'dan Nakîb el-Attas, Filistin'den İsmail Farûkî, Sudan'dan Hasan Tûrabî ve benzerleri zikredilebilir. Bilhassa Seyyid Hüseyin Nasr'ın çalışmaları ve özellikle "Kutsal Bilgi" ve benzeri eserleri, ona Batı dünyasında filozof sıfatının verilmesine ve itibar görmesine yol açmıştır. Bu çalışmalar devam ettikçe Batı'nın korkusu büyüyecek ve sonunda korkusu gerçek olacaktır.

Artık her şeyin Batı'dan gelmesi gerektiği, her şeyin iyisinin Batı'da olduğu anlayışı terk edilmeli. Kafalarımızı ve kalplerimizi Batı'daki çalışmalara endekslemekten kurtarmalıyız. Bizde ve doğu dünyasında da güzel ve özgün çalışmalar yapılmaktadır, yapılacaktır. Şark'ın ve özellikle bizim eziklik ruhunu terk etmemiz lâzımdır.Unutulmasın ki her zaman "*Işık daima Doğu'dan doğar.*"

Faydalanılan Bazı Kaynaklar:

- Kur'an-ı Kerîm.
- Nureddin Topçu, Kültür ve Medeniyet, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970.
- Muhammed Aziz Lahbâbî, Kapalıdan Açığa(Millî Kültürler ve İnsanî Medeniyet); Çev.Bahaddin Yediyıldız, T.Diyamet Vakfı yay., Ankara, 1996.
- Yılmaz Özakpınar, İslam medeniyeti Ve Türk kültürü, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul, 1997
- Yılmaz Özakpınar, Kültür ve Medeniyet Üzerine, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Yılmaz Özakpınar, Kültür ve Medeniyet anlayışları, ve Bir Medeniyet Teorisi, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1997.

- Recep Şentürk, Açık Medeniyet, Timaş yay., İstanbul, 2010.
- Teoman Duralı: Yeniçağ Dindışı Avrupa Medeniyetinden Çağdaş Cihanşümul İngiliz-Yahudi Medeniyetine, Dergah yay., İstanbul, 1997.
- Teoman duralı, Çağdaş Küresel Medeniyet, Dergâh yay. İstanbul, 2000.
- Mehmed Akif Ersoy, Safahat, Ömer Rıza doğrul neşri, İstanbul, 1950.
- Alparaslan Açıkgenç, Bilgi felsefesi, İnsan yayınları, İstanbul, 1992.
- Erol Güngör, İslâm'ın Bugünkü Meselleri, Ötüken yayınları, İstanbul, 1981.
- Müfit Selîm Saruhan, Fârâbî'de Medeniyetin Kurucu İlkeleri Üzerine, Kutadgubilig, sayı 18, ekim 2010.
- Leslie Lipson, Uygarlığın Ahlaki Bunalımları, çev. Jale Çam Yeşiltaş, İş bankası yayımları, İstanbul,, 2000.